

НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ РАБОТНИЦИ 2017 - 2021 ГОДИНА ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕПОРАКИ

Автори: Дениз Сулејман и Иван Брешковски

Скопје, март 2022 година

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Здружение на новинарите на Македонија

За издавачот:

Здружение на новинарите на Македонија (ЗНМ)

Автори:

Дениз Сулејман, Иван Брешковски

Координација:

Драган Секуловски

Лектура:

Дијана Ристова

Превод на албански јазик:

Ферикан Илјази Арифи

Публикацијата е бесплатна и е изработена во рамките на проектот „Промовирање на заштита на новинарите и на етички и професионални стандарди во медиумите“ на Мисијата на ОБСЕ во Скопје во 2021 година.

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Здружение на новинарите на Македонија

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

СОДРЖИНА

1	Вовед	5
2	Методологија	8
3	Категоризација на нападите врз новинарите	11
4	Преглед на напади врз новинарите и медиумските работници во 2017 година	15
5	Преглед на напади врз новинарите и медиумските работници во 2018 година	18
6	Преглед на напади врз новинарите и медиумските работници во 2019 година	21
7	Преглед на напади врз новинарите и медиумските работници во 2020 година	23
8	Преглед на напади врз новинарите и медиумските работници во 2021 година	27
9	Трендови на нападите врз новинарите јануари 2017 – ноември 2021	29
10	Онлајн напади врз новинарките	32
11	Меѓународен ден за борба против насилството врз жените преку призмата на Обединетите нации	35
12	Онлајн безбедноста на новинарките преку извештаите на Организацијата за безбедност и соработка во Европа	37
13	Онлајн безбедноста на новинарките преку извештаите на Советот на Европа	40
14	Преглед на онлајн нападите врз новинарки во РСМ низ институционалната пракса	43
15	Видови онлајн напади врз новинарки	58
16	Препораки за унапредување на безбедноста на новинарите со фокус на онлајн заштитата	61
	Користена литература	65

КРАТЕНКИ:

АСЈО - Академија за судии и јавни обвинители

ВЈО - Вишо јавно обвинителство

ЕКЧП - Европска конвенција за човекови права

ЗНМ - Здружение на новинарите на Македонија¹

КЗ - Кривичен законик

МВР - Министерство за внатрешни работи

ОБСЕ - Организација за безбедност и соработка на Европа

ОЈО – Основно јавно обвинителство

ОН - Обединети нации

Платформата - Платформа за промоција на заштита на новинарството и безбедноста на новинарите при Советот на Европа

РБГ – Репортери без граници

РСМ - Република Северна Македонија

СЕ - Совет на Европа

СЕММ – Совет за етика во медиумите во Македонија²

ССНМ – Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници

1 Полното име на Здружението е: Здружение на новинарите на Македонија, а скратеното име е: ЗНМ; и истото е основано во 1946 година како независно, самостојно, невладино и непартиско здружение со седиште во Скопје, Република Северна Македонија. Согласно Договорот од Преспа од 2018 година за промена на уставното име на државата, секое споменување на терминот Македонија во понатамошниот текст ќе се подразбира дека се однесува на Република Северна Македонија.

2 Полното име на Советот е: Совет за етика во медиумите на Македонија, а скратеното име е: СЕММ; и истото е основано во 2014 година како невладина, неполитичка и непрофитна организација со седиште во Скопје, Република Северна Македонија. Согласно Договорот од Преспа од 2018 година за промена на уставното име на државата, секое споменување на терминот Македонија во понатамошниот текст ќе се подразбира дека се однесува на Република Северна Македонија.

1

ВОВЕД

Безбедноста на новинарите и медиумските работници при извршување на нивните професионални задачи е предуслов за квалитетно и независно новинарство. Од квалитетот на информациите, од слободата да се истражува и известува за разни теми, како и од слободата и независноста на медиумите зависи и нивото на демократија во една држава. Нападите на новинарите и општо на медиумските работници не претставува само индивидуално туку и колективно прекршување на правата на граѓаните бидејќи на тој начин се нарушува и правото на информирање што е уставна категорија во нашата земја.

За да можат новинарите и медиумските работници да бидат безбедни и слободни во вршење на своите работни обврски потребно е државата, односно институциите да ги обезбедат неопходните услови. Во тој поглед државата мора да обезбеди квалитетна правна рамка, ефикасно работење на извршната и судска власт, слободен и редовен проток на информации од државните институции кон новинарите и постојано да работи на унапредување на слободата на говорот.

Слободата на говорот и безбедноста на новинарите се нераскинливо поврзани теми. Во изминатите пет години новинарите и медиумските работници се соочуваа со бројни физички и вербални напади, со притисоци од страна на јавни функцио-

нери, но и со притисоци кои доаѓаа од редакциите во кои работеа. Ваквите напади и притисоци доаѓаа во разни форми. Креативноста на оние кои сакаат да извршат притисок врз новинарите честопати се јавува во нови форми, техниките на вршење притисок еволуираат со огромна брзина и доколку во една држава нема брза и ефикасна правда, штетите кои може да бидат предизвикани од нападите може да бидат катастрофални.

Предмет на овој извештај ќе бидат нападите врз новинарите, како и посериозните прекршувања на правата на медиумските работници кои се пред сè дел од Регистарот на напади на Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ) и тоа во последните пет години. Во првиот дел од анализата ќе биде претставена категоризацијата на напади врз новинарите и медиумските работници. Детално ќе бидат анализирани нападите врз новинарите и медиумските работници од 2017 до 2021 година. Освен тоа, ќе бидат анализирани одделно и нападите врз новинарките, бидејќи во последните години постои тренд на зачестени напади токму врз нив. Посебен акцент ќе биде ставен на онлајн нападите врз новинарките, а на крајот на анализата ќе може да се прочитаат и препораки за унапредување на онлајн безбедноста на новинарите и медиумските работници.

Целта на овој извештај е да се посочат трендовите во Република Северна Македонија кои доведуваат до зголемување или намалување на безбедноста на новинарите во последните пет години, факторите кои влијаат врз видот на нападите, постапувањето на институциите во дадени ситуации и временските инстанци. Заклучоците во овој извештај не се однесуваат само на нападите врз новинарките со акцент на онлајн нападите, туку даваат и генерални насоки врз база на трендовите на напади врз новинарите и медиумските работници, односно традиционалните и онлајн медиумите.

Дополнително, изработката на овој извештај има за цел да придонесе кон кревање на свеста кај јавноста и институциите во насока на промени во легислативата сè со цел подобрување на безбедноста на новинарите во офлајн, а особено во онлајн просторот од причина што истражувањето покажа дека нападите во дигиталниот простор се зачестени, зајакнати и претставуваат повеќе од половина од вкупниот број напади. Помеѓу другото, намерата на овој извештај е да се алармираат институциите на системот за насилството со кое се соочуваат новинарите во интернет-просторот, степенот на говор на омраза и родово заснованите напади преку социјалните мрежи и како таквите напади би можеле да се спречат, односно да се влијае превентивно кон потенцијалните напаѓачи.

Досегашната пракса во Република Северна Македонија покажа дека Кривичниот законик (КЗ) не даде доволно ефикасна заштита, односно создаде неповолна пракса во постапките пред обвинителството кога се во прашање нападите врз новинарите во онлајн сферата. По однос на нападите врз новинарките, истите добиваат дополнително и родова димензија каде што различните видови на говор на омраза и дискриминација се испреплетуваат. Ова дополнително ја загрозува работата на новинарките бидејќи кривичното дело ја добива својата квалифицирана форма (потешка форма на кривично дело) со што се јавуваат тешки и долготрајни последици кон самите жртви, а и кон демократските процеси во целото општество.

Толкувањето на одредбите од КЗ од страна на обвинителството ги остава новинарите сами да ја бараат правдата за онлајн насилството со кое се соочуваат. Оставајќи ги новинарите сами да ја бараат правдата без помош на обвинителството како овластен тужител/застапник на обвинение не е доволно за унапредување на безбедноста. Во овој извештај ќе бидат анализирани нападите врз новинарите во последните пет години, трендовите на нападите и ќе бидат предложени препораки во насока на поефикасна заштита на безбедноста на новинарите генерално, како и во онлајн просторот.

2

МЕТОДОЛОГИЈА

Извештајот опфаќа анализирање кредибилни извештаи поврзани со темата на локално и меѓународно ниво и се обидува да направи еден сеопфатен сублимат врз основа на секундарни податоци. Освен ова, извештајот дава правни согледувања на одбрани одлуки на јавното обвинителство (ЈО), пресуди на судовите во РСМ, а притоа ги зема предвид релевантните национални закони како и меѓународните стандарди поврзани со безбедноста на новинарите како и најавените измени во КЗ на Република Северна Македонија.

Наодите во овој извештај беа примарно добиени од Регистарот на напади врз новинарите кој го води единствено ЗНМ заклучно со 11.11.2021 година. Овој регистар³ во генерална форма е јавно достапен и во него освен името и презимето на медиумските новинари наведено е и името и презимето и на напаѓачите, во случаи каде е тоа познато. Освен тоа, овој регистар дава и приказ дали случаите се пријавени во МВР, но и се стреми да информира за евентуален напредок по секој евидентиран случај од страна на органите на прогонот.

Во изработката на овој извештај беа консултирани индексите на слобода на изразување и извештаите на Репортери без граници⁴, Платформа-

3 ЗНМ, *Случаи на повреда на правата на новинариите*. Скопје: ЗНМ 2021 <https://znm.org.mk/povreda-na-novinari/>

4 Репортери без граници <https://rsf.org/en/north-macedonia>

та за промоција на заштита на новинарството и безбедноста на новинарите при Советот на Европа (кратко „Платформата“)⁵, извештаите на Фридом хаус⁶, извештаите за степенот на слобода на медиумите и безбедноста на новинарите кои ги издава ЗНМ еднаш во годината⁷, Регионалната платформа за застапување на слободата на медиумите и новинарската безбедност⁸ и други. ЗНМ како партнер и учесник во „Платформата“ на Советот на Европа доставува до истата извештаи во случаи кога во Република Северна Македонија се јавуваат сериозни случаи на повреда на правата на новинарите особено кога истите се жртви на напади по нивното душевно и телесно здравје. Во изработката на овој извештај беа консултирани и голем број на публикации на тема слобода на изразување и безбедност на новинари како од домашни автори и организации така и од меѓународни невладини и политички организации.

СЛУЧАИ НА ПОВРЕДА НА ПРАВАТА НА НОВИНАРИТЕ НИЗ ГОДИНИТЕ

Почетна | Случаи на повреда на правата на новинарите низ годините

Случаи на повреда на правата на новинарите - 2021 година

Датум	Вид на инцидент	Место	Опис на инцидент	Име и презиме на новинар	Име на медиум	Име и презиме на прекршител	Пријавено во МВР	Коментар
-------	-----------------	-------	------------------	--------------------------	---------------	-----------------------------	------------------	----------

Дополнително, беа анализирани одредби од КЗ на РСМ врз кои се базираат и анализите на јавнообвинителските и судските одлуки, а чии одлуки се однесуваат на онлајн нападите врз новинарките. Дополнително беа користени статистички информации добиени од страна на Основното јавно обвинителство⁹ за тоа колку предмети има оформено оваа институција во кои како оштетен или жртва на кривично дело се јавува новинар како лице кое врши работи од јавен интерес.

5 Платформа на Советот на Европа за промоција на заштитата на новинарството и безбедноста на новинарите <https://fom.coe.int/pays/detail/11709590>
 6 Фридом хаус <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia>
 7 ЗНМ Извештаи – [Здружение на новинари на Македонија \(znm.org.mk\)](https://znm.org.mk)
 8 Регионална платформа за застапување на слободата на медиумите и новинарската безбедност <https://bit.ly/3FeuA-hO>
 9 ОЈО Скопје. Предмет: Информација А бр. 474/21. Скопје: ОЈО 2021..

Консултирани се повеќе изданија и публикации кои ја опфаќаат темата безбедност на новинари и медиумски работници, а во издание на локални и меѓународни граѓански организации и мрежи како и во издание на меѓународни политички и меѓувладини организации. Беа земени предвид и анализирани сегашните законски рамки кои задираат во безбедноста на новинарите офлајн и онлајн како и предложените измени и дополнувања на Кривичниот законик во кои се применува Истанбулската конвенција која Република Северна Македонија ја потпиша на 8 јули 2011 година, потоа ја ратификува со депонирање на инструментот за ратификација на 23 март 2018 година, а истата стапи на сила на 1 јули 2018 година.

3

КАТЕГОРИЗАЦИЈА НА НАПАДИТЕ ВРЗ НОВИНАРИТЕ

Нападите и заканите кон новинарите најчесто имаат една цел. Да го запрат критичкото известување и да спречат одредени информации од јавен интерес да излезат во етерот. Формите на закани и напади кон новинарите варираат и условно речено еволуираат од година во година. ЗНМ е единствена новинарска организација во Северна Македонија која води евиденција на нападите врз новинарите и медиумските работници во последните десет години¹⁰. Според категоризацијата на нападите врз новинарите која е користена токму во Регистарот на ЗНМ разликуваме **пет видови на напади врз новинарите и медиумските работници.**

КАТЕГОРИЗАЦИЈА НА НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ

Уништување личен имот на новинарите

Напад врз медиумите и/или медиумските организации

Вербален напад врз медиумите и/или медиумските организации

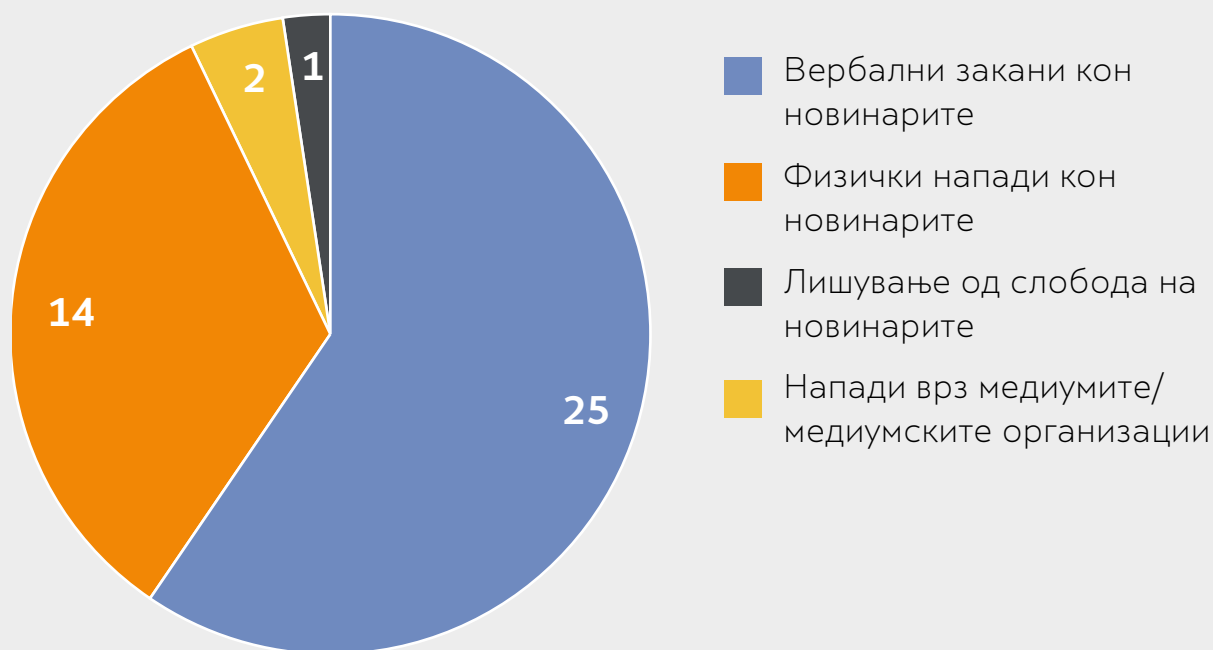
Физички напади врз новинарите

Вербални закани врз новинарите

¹⁰ ЗНМ, *Случаи на повреда на правата на новинарите*. Скопје: ЗНМ 2021 <https://znm.org.mk/povreda-na-novinari/>

Во периодот од 2017 до 2021 година, во Регистарот на ЗНМ забележани се дури 42 напади врз новинарите и медиумските работници. Од нив, најчеста форма на загрозување на безбедноста на новинарите се **вербалните закани**. Од 42 случаи на напади врз новинарите, дури 25 се случаи на вербални закани кон новинарите, 14 се физички напади врз новинарите, два се напади врз медиумите/медиумските организации и еден напад е во вид на лишување од слобода врз новинар.

Напади врз новинарите и медиумските работници 2017 - 2021 година

Во случаите кога во улога на заканувач се јавува публиката дополнително може да се поделат на: **закани по животот и здравјето на новинарите, закани кон роднините и блиските на новинарите и навреди кон новинарите**. Од друга страна, има и случаи каде што носители на јавни функции се јавуваат како заканувачи кон новинарите и медиумските работници. Во овие случаи, заканите кон новинарите имаат и други облици како што се: **јавни навреди кон новинарите, закани со тужби** (како алатка за замолчување на новинарите и медиумите) **и етикетирање на новинарите и медиумите**. Многу е важно да се напомене дека вербалните напади кон новинарите и медиумските работници кои доаѓаат од страна на високите функционери можат да предизвикаат напади кон истите тие новинари на социјалните мрежи или на јавните простори за време на извршување на нивните професионални обврски.¹¹

¹¹ eМагазин. Героски: Се чувствувам небезбеден, жал ми што Заев влезе во ваков филм. Скопје 2019 <https://emagazin.mk/gerovski-se-chuvstvuvam-nebezbeden-zhel-mi-e-shto-zaev-vleze-vo-vakov-film/>

Физичките напади кон новинарите во последните пет години претставуваат повеќе од една третина од вкупниот број на случаи кои биле пријавени во Здружението на новинарите на Македонија. Меѓу оние 14 физички напади врз новинарите и медиумските работници секако имаме неколку различни видови на физички напади. Меѓу случаите кои биле пријавени во ЗНМ може да се забележат: **напади врз новинари од страна на приватно обезбедување, напади врз новинари од страна на толпа, напади врз новинари од страна на партиски симпатизери, притворање новинари, а забележан е и случај на киднапирање новинари.**

Уште една подеднакво важна категорија во Регистарот на напади врз новинарите е и **нападот врз медиумите и/или медиумските организации.** Во изминатите пет години забележани се два напади врз медиумите и медиумските организации. Постојат разни видови вршење притисок и напади врз медиумите и медиумските организации, но би ги издвоиле следните видови на напади кои во минатото се забележани во државата:

- **оштетување/уништување на приватниот имот на медиумите/медиумските организации**
- **оштетување/уништување на професионалната опрема за работа**
- **обивање и кражба во просториите на медиумите и медиумските организации**
- **долготрајни инспекции**
- **обиди за поткуп**
- **одземање на дозволите за работа и други.**

Сите овие разни видови на напади говорат дека условите во кои опстојуваат медиумите и медиумските организации во Северна Македонија се исклучително тешки. Земајќи го предвид фактот дека покрај сите горенаведени проблеми медиумите се дополнително изложени на малиот и заситен медиумски пазар, нивниот опстанок, но и опстанокот на професијата е навистина тежок. Токму овие отежнати услови за работа на медиумите и медиумските организации влијаат на оценката за медиумскиот плурализам и слободата на говорот кога се подготвуваат извештаите за напредокот на државата на ова поле.

Последна категорија на напади во Регистарот на ЗНМ е **уништувањето на личниот имот на новинарите.** Во Северна Македонија во последните пет години забележан е само еден случај на ваков вид напад. Иако во минатото, имаше случаи на **оштетување автомобил, палење личен автомобил на новинар, кражба**

на компјутери од домот на новинари, испишување заканувачки графити на домовите на новинарите итн.

Категоризацијата на нападите овозможува добар преглед на трендот на случаите на напади врз новинарите. Тоа пак, овозможува прибирање информации кои медиумските и новинарските организации можат да ги користат за подобрување на законската рамка со цел подобра заштита на новинарите и медиумските работници.

Нападите врз новинарите и медиумските работници од година во година добиваат нови форми, но **целта на нападите е секогаш иста и подеднакво штетна за демократијата и за слободата на говорот.**

Покрај ЗНМ, постојат неколку меѓународни организации кои се занимаваат со мапирање или регистрирање на нападите врз новинарите на глобално ниво, а вклучително и во Северна Македонија. Дел од нив се: Платформата на Советот на Европа за безбедноста на новинарите, Репортери без граници и Европскиот центар за слобода на медиумите (ЕСРМФ)¹².

12 Европски центар за слобода на медиумите (ЕСРМФ) <https://www.ecpmf.eu/>

4

ПРЕГЛЕД НА НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ РАБОТНИЦИ ВО 2017 ГОДИНА

Слободата на медиумите и безбедноста на новинарите во 2017 година во Северна Македонија беше на прилично ниско ниво дури и во споредба со државите од регионот на Западен Балкан. Во годишниот извештај на „Фридом хаус“ за 2017 година¹³, беше наведено дека медиумите во Северна Македонија не се слободни, а според Индексот за слобода на медиумите на „Репортери без граници“¹⁴, земјата се наоѓаше на 111-то место, од вкупно 180 држави. Тоа се податоци кои говорат дека во тоа време државата воопшто не беше безбедно место за вршење на новинарската професија. За споредба, во 2017 година Северна Македонија беше најслабо рангирана земја во регионот на Западен Балкан.

Овие негативни оценки во меѓународните извештаи не беа случајни. Според Регистарот на ЗНМ, во 2017 година беа регистрирани 16 напади врз новинарите и медиумските работници. Од нив, шест беа вербални напади кон новинарите, девет беа физички напади кон новинарите, а имаше и еден случај на уништување личен имот. Притоа, важно да се напомене е дека не сите новинари се одлучуваат да ги пријават нападите и заканите во ЗНМ. Дел од нив нападите ги пријаву-

13 Фридом хаус. Извештај на Фридом хаус за Северна Македонија за 2017 година. Њујорк: 2017 година, пристапено на 12.11.2021. <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/freedom-world/2017>

14 Репортери без граници. Индекс за слобода на медиумите на Репортери без граници. Париз: 2017, пристапено на 12.11.2021. <https://rsf.org/en/north-macedonia>

ваат во полиција, додека дел воопшто не се одлучуваат да ги пријават нападите врз нив. Според тоа, бројот на нападнати новинари и медиумски работници секогаш е повисок во споредба со бројките со кои располага МВР или ЗНМ.

Во 2017 година политичкиот контекст беше таков што полека се менуваше власта во државата, а промената беше толку тензична што на крајот резултираше со еден од најбруталните напади врз новинарите и медиумските работници. Имено, на 27 април 2017 година, во Собранието на РСМ упадна толпа која истиот ден одржуваше протест. При упадот во Собранието толпата буквално не бираше средства со кои ги напаѓаа новинарите, медиумските работници и политичарите. Многу новинари и медиумски работници беа повредени и се бореа за својот живот буквално пред очите на целата македонска јавност. Новинарската опрема ја користеа напаѓачите како оружје додека ги тепаа и малтретираа присутните новинари. Овој ден ќе остане запаметен како „крвавиот четврток“.

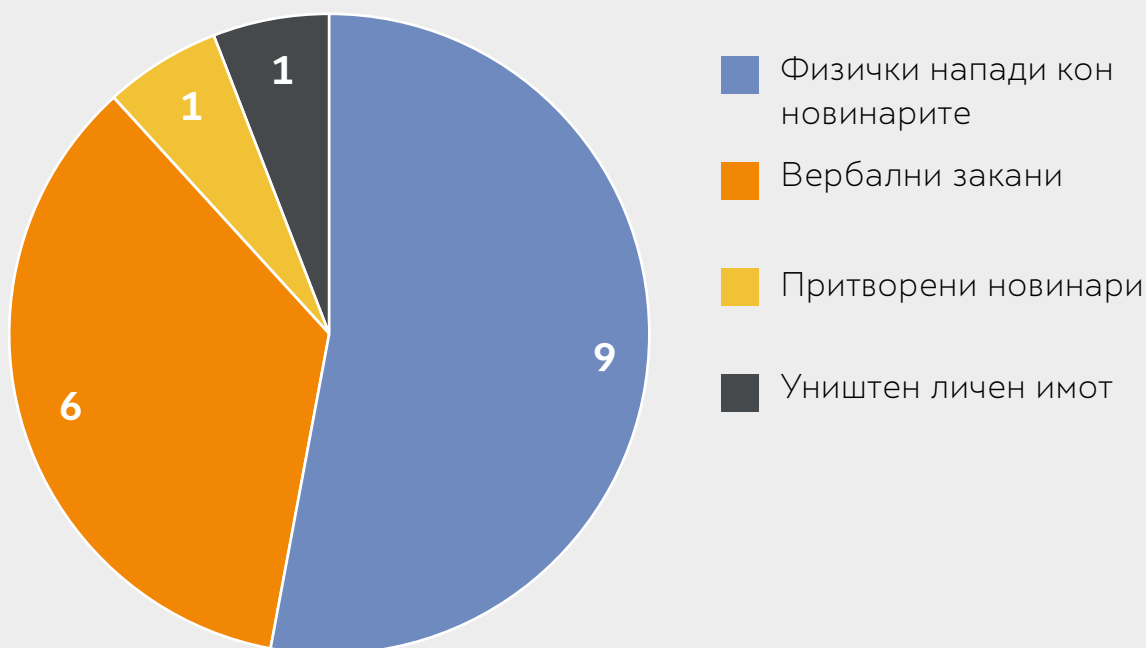
Тој 27 април во Собранието беа нападнати повеќе од 20 новинари и медиумски работници. Тоа претставува воедно и најголем број на нападнати новинари во еден ден во последните пет години, впрочем во 2017 година се регистрирани најмногу напади во последните пет години во Северна Македонија. Од нападнатите новинари, повеќе од четири се новинарки кои тој ден известувале од Собранието, а една од нив била нападната и покрај тоа што била бремена. Според сведоштвата¹⁵ на новинарките кои се наоѓале во Собранието на „крвавиот четврток“, толпата ги удирала, ги навредувала, им се заканувала, па дури им биле бришени материјали од нивните телефони и камери.

До средината на 2017 година, Северна Македонија беше единствена држава во регионот која имаше новинар кој издржуваше ефективна казна затвор за напишан и објавен текст. Новинарот Зоран Божиновски една и пол година беше задржан во притвор, откако во април 2016 година беше незаконски екстрадиран од Србија како осомничен за извршување кривични дела поврзани со шпионирање, злосторничко здружување и уцена. Кон средината на јули 2017 година, три дена пред истекување на крајниот законски рок за задржување во притвор, Божиновски беше пуштен да се брани од слобода. Таа одлука не беше резултат на добра волја на Судот, туку беше донесена поради непостоење законска можност на новинарот да му се продолжи притворот.

15 Мрѓа, Д. Муртези, Е. Беловска, К. *Најадигије врз новинариџе и медиумскиџе работџници на 27 айрил 2017 џодина* Скопје: ЗНМ 2021, 3-11.

Денес, речиси пет години подоцна може да се направи пресек на тоа како државата и институциите ги третираат или ги третирале нападите врз новинарите. Предметот на новинарот Зоран Божиновски е вратен на повторно судење, ниту еден од напаѓачите на новинарите (од 2017 година) не е осуден од страна на Судот, а тужбените барања на новинарите за „крвавиот четврток“ по основ надомест на нематеријална штета беа одбиени од страна на Основниот граѓански суд во Скопје. Во меѓувреме, единствени кои дочекаа правда за настаните од 27 април се политичарите. Нивните напаѓачи се веќе осудени лица. Тоа говори многу за двојните аршини при третирање на предметите на насилство врз новинарите наспроти политичарите, како и за огромниот степен на неказниност на нападите врз новинарите.¹⁶

Преглед на напади врз новинарите во 2017 година

16 ЗНМ, ССНМ. ЗНМ и ССНМ: Селективната правда за 27 април е неправда за граѓаниите и новинариите. Скопје 2021, пристапено на 13.11.2021 - <https://bit.ly/3rbc2sR>

5

ПРЕГЛЕД НА НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ РАБОТНИЦИ ВО 2018 ГОДИНА

Во 2018 година ЗНМ регистрираше вкупно три случаи на напади врз новинарите. Според бројот на напади 2018 година е година во која се забележани најмал број на напади откако се води статистика за бројот на истите. Сепак, малиот број на напади не значеше и брза и ефикасна реакција на надлежните институции за расчистување на истите. Дека недостигаа многу елементи за подобрување на медиумските состојби во државата говори и фактот дека во 2018 година, согласно индексот за слобода на медиумите на „Репортери без граници“ земјата напредуваше само две места, односно се најде на 109-то место во светот.

Од трите напади кои беа регистрирани во 2018 година, ЗНМ забележа еден вербален напад, еден физички напад и еден случај на приведен новинар. Малиот број на напади не значи дека нападите беа помалку сериозни. Напротив, трите напади претставуваа прилично сериозни напади врз новинарите и слободата на говорот.

Физичкиот напад се случи врз новинарот Арманд Брахо, кој беше нападнат за време на конференција на партијата Алијанса за Албанците (АА) во Струга. Според новинарот Брахо, лица од партијата Алијанса за Албанците го малтретирале, го спречиле да ја пренесува конференцијата во живо, а по завршувањето на настанот новинарот бил и физички нападнат.

Во овој случај полицијата и институциите реагираа брзо и напаѓачите беа казнети со условна казна затвор.¹⁷

Вториот случај на напад врз новинари беше регистриран во март 2018 година, кога братот на висок функционер на Демократската унија за интеграција му упати смртна закана на претседателот на ЗНМ, Насер Селмани. Случајот беше пријавен во полиција, а по бурните реакции во јавноста Основното јавно обвинителство отвори истрага за истиот предмет. Сепак, и покрај осудата на заканите од страна на меѓународната заедница, и покрај протестот¹⁸ кој се одржа пред Владата на РСМ, ОЈО до моментот на пишување на оваа публикација нема покренато обвинение против лицето кое упати смртни закани до новинарот Селмани.

Во третиот и последен случај за 2018 година беше вмешана полицијата. Во овој случај новинарот на „Инфомакс,“ Борислав Стоилковиќ, беше приведен поради наводно одбивање да се легитимира за време на снимање и известување од протест. Важно да се напомене е дека при прегледување на снимките беше воочливо дека Стоилковиќ ја носи новинарската легитимација на вратот, на видливо место.¹⁹

Малиот број на напади во 2018 година претставуваше одлична можност за МВР, ОЈО и надлежните судови во државата да успеат да расчистат барем дел од нападите кои се имаа случено во претходните години. Сепак, оваа можност не беше искористена од страна на институциите и неказнивоста на нападите врз новинарите продолжи да биде еден од главните индикатори за нивото на безбедност на новинарите.

Бројот на нападите врз новинарите и медиумските работници во Република Северна Македонија многу често зависи и од политичката ситуација во државата. На пример, во годините кога се одржуваат локални или парламентарни избори најчесто се бележи и пораст во броевите на напади врз новинарите и медиумските работници. Политичарите неретко во кампања ги етикетаат новинарите или пак ги навредуваат, а тоа подоцна партиските членови го продолжуваат со упатување навреди, закани или напади врз новинарите.²⁰ Една од главните причини што немаше поголем број на напади во 2018 година беше токму неодржувањето на избори во земјата.

17 Макфакс. *Најважниот новинар во Скопје, ЗНМ бара да се казнат насилниците*. Скопје: 26 јануари, 2018. Пристапено на 13.2.2021 <https://bit.ly/3BjwZ9Z17>

18 БГ /Макфакс, Дојче Веле. *Новинарски протест пред Владата*. Скопје: 2018 година. Пристапено на 13.11.2021 <https://bit.ly/3Ei4V7y>

19 Нетпрес. *МВР ушше без одговор зошто е уапсен новинарот Стоилковиќ*. Скопје 18 јуни 2018. Пристапено на 13.2.2022 година. <https://bit.ly/34xZWTE>

20 ЗНМ. *ЗНМ: Расше бројот на навреди и напади врз новинари, бараме итна реакција од надлежните институции*. Скопје 22 октомври 2021 година. <https://bit.ly/3oL0LiG>

Преглед на напади врз новинарите во 2018 година

6

ПРЕГЛЕД НА НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ РАБОТНИЦИ ВО 2019 ГОДИНА

Безбедноста на новинарите во 2019 година беше на слично ниво како во претходната година. На индексот за слобода на медиумите на „Репортери без граници“ Северна Македонија забележа искачување од 14 места во споредба со 2018 година и се најде на 95-то место.

Сепак, во извештајот на „Репортери без граници“ за 2019 година за Северна Македонија беше наведено дека: „За жал високи ѝреџсџавници на власта имаат тенденција да се закануваат и навредуваат новинари. Култура на неказливост е добровкореноста и сè уште е ѝречка за безбедноста на новинарите“²¹

Во годишниот извештај на ЗНМ за 2019 година кој се однесува на показателите за степенот на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите се регистрирани четири посериозни случаи на напади врз новинарите, но и дваесетина други помали закани и инциденти²². Од четирите напади кои се пријавени во 2019 година, во три случаи се работи за вербални напади и закани кон новинарите, а во еден случај имаше физички напад. Интересно е дека во два наврати вербалните закани кон новинарите беа упатени од познат бизнисмен. Една од заканиите беше

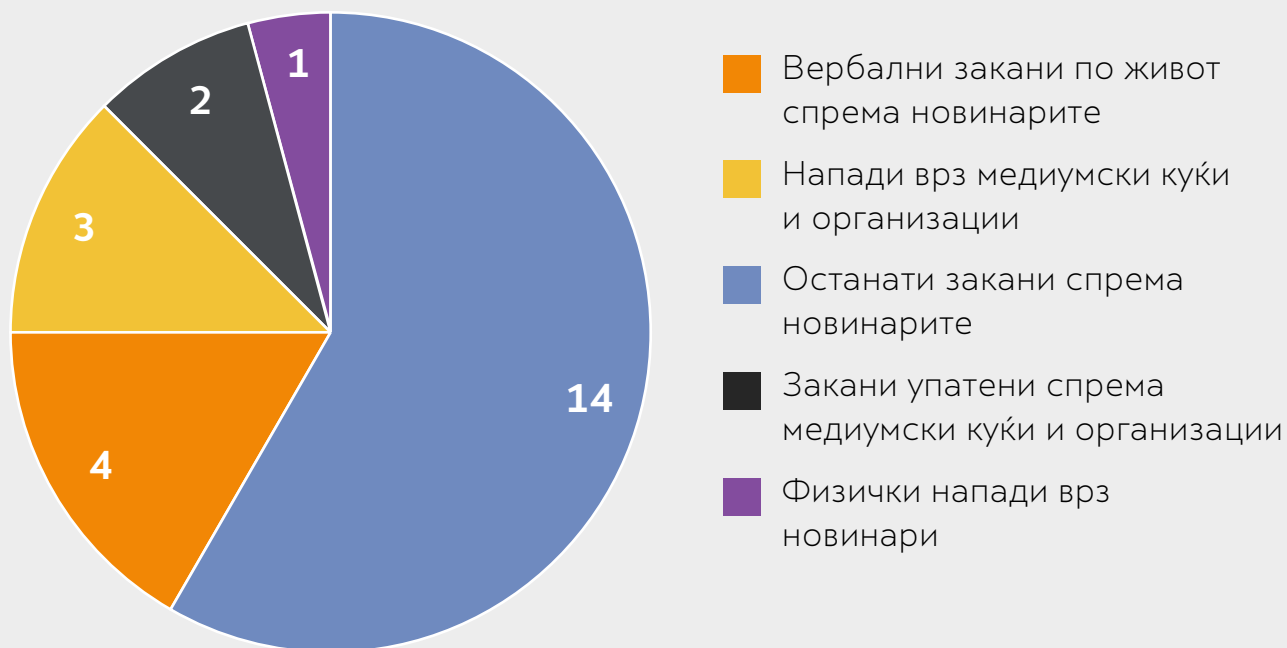
21 EWB. *Reporters Without Borders: North Macedonia surpasses Serbia on media freedom index*. Париз 2020. Пристапено на 14.11.2021 <https://bit.ly/3GIFDWS>

22 Секуловски, Д. Сулејман, Д. *Показатели за степенот на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите за 2019 година*. Скопје: ЗНМ 2020, 28.

испратена во вид на говорна порака каде на новинарката на ИРЛ, Маја Јовановска ѝ била испратена аудиопорака со звук на експлозија на бомба. Полицијата одби да го истражи случајот бидејќи новинарката не го пријавила настанот во полициска станица, додека ОЈО исто така не постапи по допрен глас.

Сепак, најсериозен од овие четири напади во 2019 година беше вербалниот напад врз екипата на ТВ 21 во Општина Арачиново. Овој напад имаше елементи на противправно лишување од слобода, за што беа објавени и аудио и видеоснимки од страна на медиумот. Случајот официјално не беше пријавен во МВР, поради што МВР тврдеше дека не е во можност да покрене постапка. ЗНМ повеќепати јавно укажуваше дека поради природата на делото потребно е самото обвинителство да преземе дејствија по службена должност. На крај, случајот не доби никаква разрешница и покрај тоа што градоначалничката на Арачиново, Миликије Халими јавно се извини за инцидентот, со што потврди дека тој навистина се случил.

Преглед на напади врз новинарите во 2019 година

7

ПРЕГЛЕД НА НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ РАБОТНИЦИ ВО 2020 ГОДИНА

Во 2020 година во Северна Македонија се одржаа предвремени парламентарни избори. Како по обичај, наративот на јавниот дискурс беше вжештен речиси од почетокот на годината, а тоа неминовно придонесе за значително зголемување на тензијата во политичките дебати на сите платформи што придонесе кон зголемување на бројот на напади врз новинарите и медиумските работници. За разлика од претходните две години (2018 и 2019 година) во 2020 година бројот на регистрирани напади врз новинарите беше двоцифрен.

ЗНМ во 2020 година забележа 12 закани кон новинарите, еден физички напад и еден напад врз медиум. Тоа се вкупно 14 напади кои беа забележани во Регистарот на напади врз новинарите и медиумските работници.

На индексот за слобода на медиумите на „Репортери без граници“ за 2020 година²³ Република Северна Македонија забележа скок од три места и со тоа се најде на 92-рото место. Важно е да се напомене дека овој мал напредок не се должи толку на подобрената клима за работа на новинарите во државата, туку пред сè се должи на назадувањето или влошувањето на ситуациите во неколку други држави. Во тој контекст, во Извештајот на ЗНМ за слободата на медиумите

23 РБГ „Индекс за слободата на медиумите на Репортери без граници за 2020 година“, Скопје: 2021 година. Пристапено на 15.11.2021. <https://rsf.org/en/north-macedonia>

и безбедноста на новинарите за 2020 година²⁴ се вели: „Во поглед на работата на институциите и расчистувањето на нападите врз новинарите постои извесна некоординираност и слабост во меѓуинституционалната комуникација, а таа е највоочлива помеѓу МВР и ОЈО. Тоа влијае предметите, односно истрагите да траат предолго, дури и кога станува збор за очигледни предмети што можат лесно да се докажат. Сè уште случаите во кои се нападнати новинари многу тешко стигнуваат до судска разрешница, и ретко се стигнува до поттикнувачите. **Неказливоста кон сторителите останува висока, а судска разрешница е констатирана во помалку од 10 отсто од регистрираните случаи.**“

Преглед на напади врз новинарите во 2020 година

Анализирајќи ги нападите врз новинарите и медиумските работници во 2020 година воочливо е дека значително е **зголемен бројот на вербални напади кон новинарите**. Дополнително, може да се забележи дека поголемиот дел од овие вербални напади се направени на социјалните мрежи или преку другите средства за онлајн комуникација.

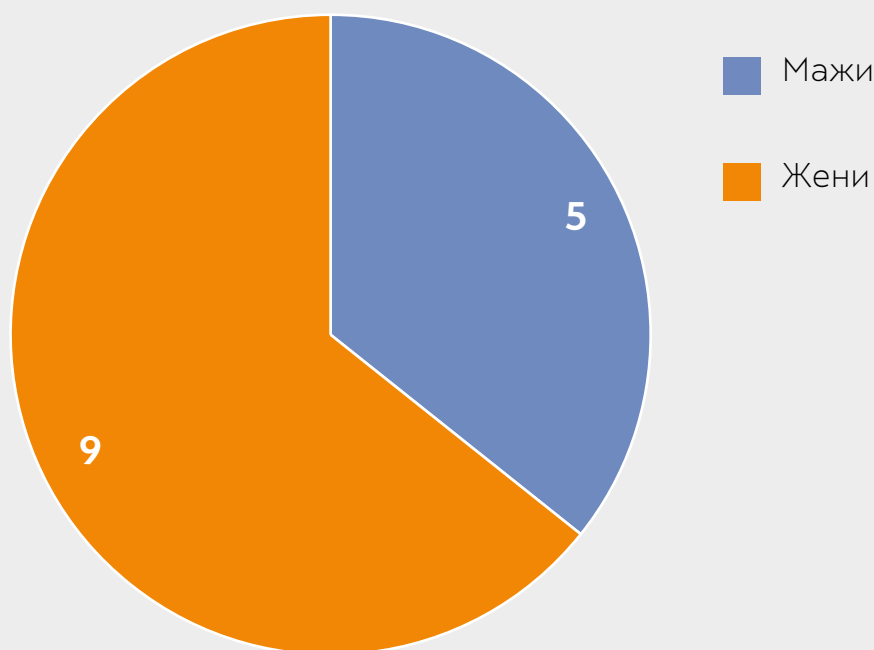
Ваквиот тренд пред сè **се должи на пандемијата со вирусот КОВИД-19** која ја зафати државата, но и светот. Во услови на пандемија, кризните мерки наложуваа работа од дома, неколкудневни карантини, избегнување контакти со луѓето итн. Сето тоа придонесе луѓето да ги променат своите навики и да по-

²⁴ Спировски, М. Тодоровска-Костовска, В. *Показатели за ситејеној на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите за 2020 година*. Скопје: ЗНМ 2020, 32.

минуваат значително повеќе време во онлајн светот, да стануваат сè понетрпеливи, а често објавата на информации поврзани со мерките на пандемијата дел од корисниците на социјалните мрежи ја бараа кај тие што ги пренесуваат тие вести односно токму кај новинарите.

Друга појава која предизвикува голема загриженост е бројот на напади врз новинарките во 2020 година. **Од регистрираните 14 напади врз новинарите во Северна Македонија, дури во девет случаи жртви на нападот биле новинарки.**

Преглед на напади врз новинарите во 2020 година според родот

Првиот напад кој воедно претставува и најсериозен вербален напад за 2020 година беше регистриран на почетокот на месец јануари. Вршител на дејството е Емил Јакимовски – државен службеник вработен во Централниот регистар. Јакимовски во неколку наврати на мобилната апликација „Телеграм“ упатил сериозни вербални закани кон новинарката Мери Јордановска. Во пораките кои тој ѝ ги испратил на Јордановска имало бројни навреди, клевети, но и закани по живот. Јакимовски не застанал тука со закани кон новинарките. Само неколку дена подоцна, пораки со слична содржина ѝ биле испратени и на новинарката Искра Коровешовска. Двата случаи беа пријавени во полиција, како и во Здружението на новинарите на Македонија. Сериозноста на заканиите предизвика голема реакција во јавноста, а со тоа институциите се ставија

под притисок и за овие закани на заканувачот му беше изречена казна затвор од 20 месеци²⁵.

Овие два напади беа само увертира во она што следуваше подоцна. Пет други новинарки, сите од различни медиуми, добија закани по живот поради начинот на кој известувале за одредени политички случувања, додека една од нив беше и нападната за време на известување од терен.

Од друга страна, нападите и заканите по живот не изостанаа ниту кај мажите новинари и медиумски работници, а продолжи и трендот каде што високи политички фигури се закануваа и етикетираа новинари.²⁶

За жал, во 2020 година, само првиот напад успеа да добие соодветна реакција од надлежните институции и да се доведе до судска пресуда. Сите останати напади останаа непроцесирани, а напаѓачите останаа неказнети. Недоволната ангажираност и експедитивност на институциите на правосудството да ги расчистуваат овие случаи во голема мера придонесува за охрабрување на луѓето да се закануваат и да ги напаѓаат новинарите во иднина. Неказнивоста не може да донесе ништо позитивно ниту за новинарството, ниту за државата на подолг рок. Таа единствено може да придонесе во иднина да продолжат да се случуваат слични напади, новинарството да станува неатрактивна професија, а квалитетот на информации континуирано да опаѓа.

25 Макфакс. *Емил Јакимовски осуден на една година и осум месеци затвор*. Скопје: 2021. Пристапено на 16.11.2021 <https://bit.ly/3xPFjMA>

26 ЗНМ, *Осуда за јавнише етикетирања на Алијанса за Албанциите кон ТВ 21*. Скопје: 2020. Пристапено на 16.11.2021 <https://znm.org.mk/osuda-za-javnite-etiketirana-na-alija/>

8

ПРЕГЛЕД НА НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ РАБОТНИЦИ ВО 2021 ГОДИНА

Нападите и заканите кон новинарите не престанаа ниту во 2021 година. Бројот на напади бележи намалување во споредба со 2020 година, но сепак постојат други, нови трендови, кои предизвикуваат загриженост во новинарската фела.

Имено, од почетокот на годината (заклучно со месец ноември), од страна на ЗНМ, беа регистрирани вкупно пет напади. Од овие пет напади, четири беа вербални закани и еден беше физички напад. Она што загрижува е дека и **во 2021 година поголемиот дел од овие напади (3) беа насочени кон новинарките што претставува континуитет на негативната појава која беше забележана во 2020 година, а тоа е бројот на напади врз новинарките да биде поголем од бројот на напади врз новинарите.**

Интересно е што во сите три вербални напади врз новинарките во 2021 година, **заканите доаѓаат од политички фигури.**²⁷ Тоа говори многу за ниската култура за јавна комуникација на релацијата носител на јавна функција – новинар, но говори и за тоа дека носителите на јавни функции лесно се охрабруваат да упатуваат закани кон новинарките од Северна Македонија.

Важно е да се знае дека **за ниту еден од овие три предмети ОЈО или МВР**

27 ЗНМ, *Случаи на повреда на правата на новинарите*. Скопје: ЗНМ 2021. Пристапено на 11.11.2021 <https://znm.org.mk/povreda-na-novinari/>

немаат отворено предмет и покрај тоа што дел од законите биле пријавени во полиција.

Сепак, еден од нападите кој беше регистриран како напад врз група новинари беше процесирани од страна на полицијата. Кон средината на јуни, МВР информираше²⁸ дека поднело кривична пријава кон лице кое на социјалните мрежи упатило вербални закани по живот кон повеќе новинари. До моментот на пишување на овој извештај немаме информации дали воопшто обвинителството води истрага за овој случај и дали е поднесено обвинение до надлежниот суд. Непостапувањето на институциите и одолговлекувањето на постапките може да предизвика „ефект на ладење“ кај новинарите што подразбира обесхрабрување на легитимното остварување на природните и законските права поради закана од правна санкција, а во контекст на новинарството таквиот ефект претставува самоцензура поради страв од реперкусији.

28 ЗНМ. ЗНМ: Позитивно е што МВР поднесе, чекаме и судска разрешница за законите кон новинарите. Скопје: 2021 година. Пристапено на 12.11.2021 година <https://bit.ly/3Dm8Zll>

9

ТРЕНДОВИ НА НАПАДИТЕ ВРЗ НОВИНАРИТЕ ЈАНУАРИ 2017 – НОЕМВРИ 2021

Бројот на напади врз новинарите во последните пет години осцилира. Нивната зачестеност и видот на нападите честопати се врзани со општествениот, регионалниот, а понекогаш и глобалниот контекст или политичкиот моментум. Преку анализата на нападите може да се извлечат неколку поважни заклучоци поврзани со трендовите на напади врз новинарите.

Првиот заклучок кој може да се извлече е дека во последните две години бројот на напади врз новинарките доминира наспроти бројот на напади врз новинарите. Честопати во заканите и навредите кои се упатуваат кон новинарките и медиумските работнички се користи сексистички говор што дава дополнителна карактеристика на овие напади, а тоа е дека нападите не се однесуваат само на работата на новинарките туку и се родово засновани.

Вториот важен заклучок во контекст на безбедноста на новинарите и на зачестеноста на нападите врз нив е дека во турбулентните политички ситуации, а особено за време на избори, бројот на напади и закани врз новинарите се зголемува. Кон оваа појава значително придонесуваат и честите етикетирања и вербални напади од страна на политичарите. Таквото однесување ги охрабрува партиските симпатизери да го следат

нивниот пример и да продолжат во ист стил да им се закануваат на новинарите и медиумските работници.

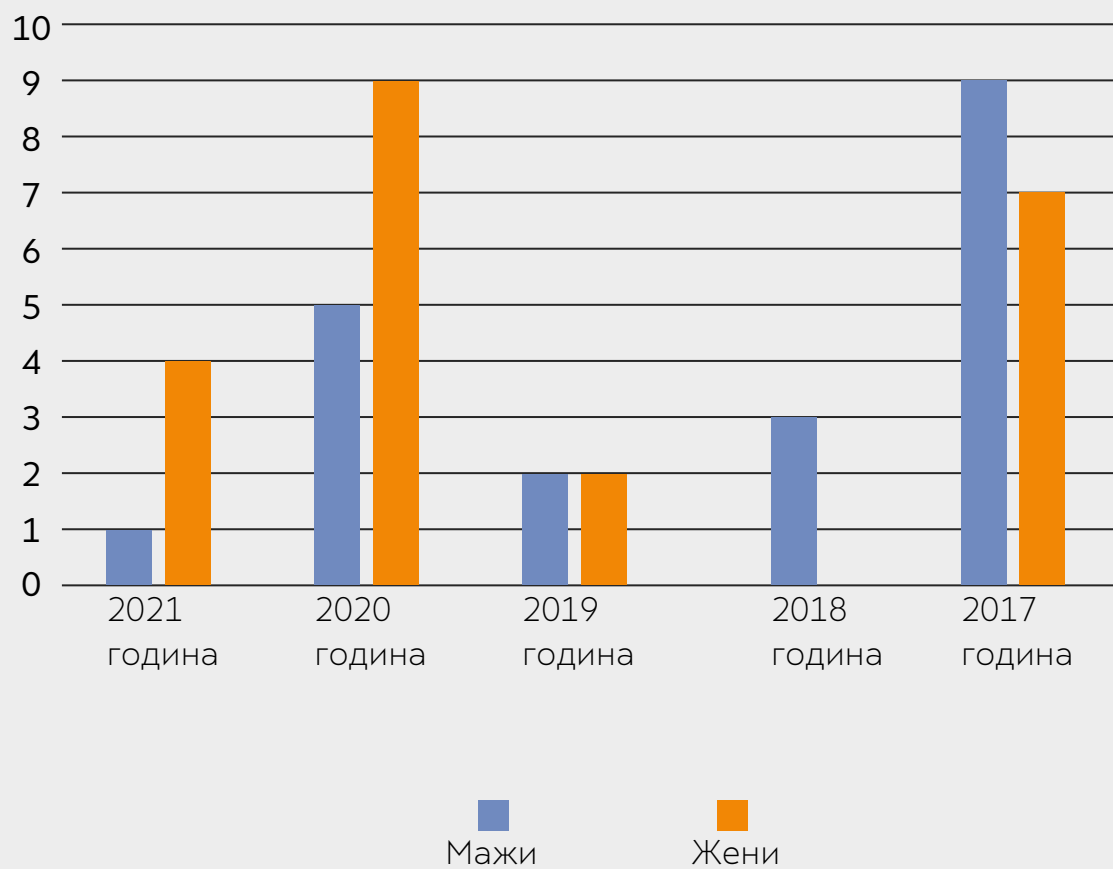
Третиот заклучок кој произлегува од анализата на нападите во последните пет години е дека во услови на пандемија физичките напади се намалени, додека бројот на онлајн закани кон новинарите бележи значаен пораст. Кон порастот на онлајн заканите кон новинарите придонесува и неинформираноста на јавноста, т.е. публиката, за тоа каде се границите на слободата на говорот и каде тоа што ќе го напишат или искоментираат преоѓа во говор на омраза или вербална закана.

Четвртиот и условно речено најважен тренд кој се провлекува во последните десет години е трендот на неказниност на нападите врз новинарите. И покрај бројните домашни и меѓународни извештаи кои укажуваат на овој проблем, и покрај бројните конференции кои се користат за укажување на овој проблем, па и покрај бројните анализи и публикации на оваа тема, проблемот со неказниноста продолжува да тлее и да биде посочуван како негативен пример во светски рамки.

Година	Состојба во државата	Регистриран број на напади
2017	Парламентарни избори	16
2018	Одржување референдум	3
2019	Претседателски избори	24
2020	Пандемија и парламентарни избори	14
2021	Пандемија и локални избори	5

На следниот графикон е прикажан бројот на напади врз новинарите и медиумските работници според нивниот род во последните пет години.

Преглед на напади врз новинарите и медиумските работници во последните пет години

10

ОНЛАЈН НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРКИТЕ

Секој вид на родово базирано непријателско опкружување е директен напад врз слободата на изразување со намера да се замолкнат гласовите на жените и приказните што тие ги раскажуваат или би требало да ги раскажуваат. Новинарите како на глобално така и на локално ниво се постојана мета на вербални напади со говор на омраза чија крајна цел секако е нивно замолкнување, меѓутоа ако мета на таквите напади се новинарки тогаш говорот на омраза добива посебни специфики бидејќи таквите напади добиваат родова димензија.

Говорот на омраза насочен против новинарките доколку остане неказнет, односно доколку не се бара отчетност од институциите да постапуваат, може да има длабоки последици по општеството како целена. Новинарките изложени на онлајн напади поради нивната професија и поради нивниот род се под огромен ризик од нарушување на нивното телесно и душевно здравје, чест, углед и достоинство, потоа се под ризик од нарушување на приватноста на личниот и семеен живот, се изложени на психичка тортура па во одредени случаи и стигматизација од средината во која живеат. Ваквите трендови потоа доведуваат до таканаречениот „ефект на ладење“ каде жените новинари се самоцензурираат од понатамошно говорење, истражување за

одредена тема или пак во најекстремни случаи доведува до целосно повлекување од новинарската професија. Ваквата инхибиција дополнително е поттикната од непостапувањето на институциите или пак од недоволната ефикасност при водење на истрагите и прибирањето докази. МВР како алатка во рацете на обвинителството е единствена институција со пристап до механизми за прибирање докази во онлајн сферата каде е потребно лоцирање на напаѓачите по ИП-адреси и слично. Сепак мора да се напомене дека крајната одлука за тоа дали ќе се поведе кривична постапка против напаѓачите ја има јавното обвинителство.

Нападите врз новинарките преку различни онлајн платформи мора да го вклучат алармот во институциите од причина што живеењето во дигиталната ера ги направи напаѓачите похрабри, посамоуверени и пожестоки во своите напади. Нападите врз новинарките добиваат родов контекст, па истите од страна на напаѓачите се перципираат како „лесни“ жртви без страв од реперкусии и казна. Дополнително нападите во онлајн сферата се засилуваат од самиот факт што напаѓачот не се соочува со жртвата, а во голем број случаи нападите се и од анонимни профили или таканаречени „ботови“²⁹ кои користат „VPN – virtual private network,“ таканаречени виртуелни приватни мрежи, односно можат лесно да го сокријат својот траг во онлајн сферата, па истите потоа многу тешко може да се лоцираат дури и од страна на надлежните институции. Праксата покажа дека постапката за лоцирање на напаѓачите кои користат интернет-платформи е тешка и бавна, па истата бара меѓуинституционална соработка и бара од домашните институции – органите на прогонот да се обрратат во странство користејќи инструменти на меѓународна правна помош при прибирање информации во предистражната постапка и тоа преку соодветното министерство. Прва и основна алка во „ланецот“ на заштита на заштита на безбедноста на новинарите е секако МВР, односно Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика, кој по поднесена пријава писмено или преку е-пошта: cybercrime@moi.gov.mk поведува постапка за прибирање информации и идентификација па ги испраќа доказите до надлежното обвинителство кое одлучува дали ќе продолжи со постапката или ќе ја отфрли пријавата.

Потребно е да се апелира до Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика при МВР да постапува брзо, транспарентно и ефикасно во случаи-

29 Oxford Learner's Dictionaries. 1. *Компјутерска програма која работи автоматизирани задачи преку интернет.* 2. *Компјутерска програма која создава лажни профили на социјалните мрежи и комуницира со групите корисници.* <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/bot?q=bots> Пристапено на 2.12.2021

те кога се работи за онлајн загрозување на сигурноста на новинарите и секако на сите граѓани како што постапува кога се во прашање јавните функционери.

Пример за ова е експедитивноста при постапувањето на МВР, односно поднесување кривична пријава против „...М.Н. (61) од Скопје, поради објава на коментар на социјалната мрежа Фејсбук со која се предизвикува загрозување на сигурноста на прејсегашелото на Владата на Република Македонија“ и само то министерство повикува преку јавни соопштениеја „граѓаните кои се изложени на закани преку интернет-порталите особено за кривични дела по чл. 144 „Загрозување на сигурноста“ и по чл. 394-б „Ширење расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем“ од Кривичниот законик на Република Македонија да ги пријават во најблиската полициска станица или на е-адресата cybercrime@moi.gov.mk.³⁰

Наспроти ваквото постапување каде веднаш е лоцирано лицето што наводно ја загрозило сигурноста на претседателот на Владата на РСМ одреден број случаи на онлајн напади кон новинарите сè уште се без разрешница, односно истрагата за пронаоѓање на сторителите се одвива со тешкотии. Сепак мора да се напомене дека секој случај е засебен со различни околности. Се надеваме дека овој сектор при МВР во иднина уште подобро ќе ги извршува своите обврски согласно законските надлежности и ќе се инвестира во персоналот и во техничката опременост.

30 МВР. Кривична пријава за загрозување на сигурноста и ширење расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем. Скопје: 2018. Пристапено на 2.12.2021 <https://mvr.gov.mk/vest/7644>

11

МЕЃУНАРОДЕН ДЕН ЗА БОРБА ПРОТИВ НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ ПРЕКУ ПРИЗМАТА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

Шеснаесет гена активизам *про*тив родово засновано насилство е годишна меѓународна кампања, која започнува на 25 ноември, а на кој ден се одбележува Меѓународниот ден за борба против насилството врз жените. По повод одбележување на овој ден, а со поддршка на УНЕСКО, Специјалната известувачка на Обединетите нации за слобода на мислата и изразувањето издаде публикација „#JournalistsToo – Women Journalists Speak Out“ или во превод „Новинарите Исто – и новинарките гласно говорат.“ Публикацијата содржи сведоштва од 11 новинарки од целиот свет, кои ги споделуваат своите лични искуства засновани на родово насилство и добиени закани при вршењето на нивната професија. Збирката есеи посочува како функционира злоупотребата и како различните форми на дискриминација се поклопуваат, при што многу новинарки се соочени со хомофобија, расизам или дискриминација врз основа на верата, покрај родовото засновано насилство на кое веќе се изложени.³¹

Специјалната известувачка за слобода на изразување на ОН Ајрин Кан меѓу другото изјави:

„Додека и мажите и жените новинари се изложени на насилство и закани по нивната безбедност, а

31 UNCHR. #JournalistsToo – Women Journalists Speak Out. Њујорк 2021. Пристапено на 4.12.2021 <https://srfreedex.org/journalists-too/>

поради нивната работа, нападите врз жените се родово засновани и високо сексуализирани онлајн и офлајн.“ Специјалната известувачка на ОН за слобода на изразување укажа дека нападите врз новинарките имаат за цел да ги заплашат, замолкнат, да ги отстранат од јавниот живот и се еклатантно прекршување на слободата на говор и право на учество во јавниот живот. Понатаму специјалната известувачка на ОН вели: „Потребна е итна акција од сите чинители и на сите нивоа за да се одговори на неказнивоста, сексизмот и мизогинијата преку кои насилството врз новинарките просперира.“³²

Во истото соопштените на Обединетите нации по повод 25 ноември, независната експертка повика владите да создадат ефективни механизми за превенција, заштита, набљудување и соодветен одговор за онлајн и офлајн безбедноста на новинарките. Притоа додаде: **компаниите кои управуваат со социјалните мрежи да ги направат дигиталните простори безбедни за жени, медиумите да обезбедат нулта толеранција за родово насилство или вознемирување на работното место и повика политичарите и лидерите да ги осудат нападите врз новинарките и да се воздржат од изјави преку кои би ги ставиле истите под ризик.**

„Не можеме да ѝрифајиме жениџе да бидат замолчени бидејќи нивноџо известување некому му е неџријајно, или бидејќи џосџојаџ луџе кои се луџаџ зашџо жениџе се осмелуваат да бидат џласни.“

Изјава на Кристијана Аманпур (главна меѓународна спикерка на Си-ен-ен – домаќинка на „Аманпур на Си-ен-ен и Пи-би-ес“) по повод Меѓународниот ден за борба против насилството врз жените.

„Неџрифајливо е новинаркиџе да бидат најаџани или злоуџоџребувани додека си ја вршат работата. Крајно време е да џочнеме да џи слушаме џласовиџе на самиџе жени.“

Изјава на Ајрин Кан, специјална известувачка на ОН за унапредување и заштита на правото на слободата на мислата и изразувањето по повод Меѓународниот ден за борба против насилството врз жените.

32 OHCHR Women journalists face violence and sexualized attacks - UN expert #JournalistsToo – Women Journalists Speak Out. Њујорк 2021. Пристапено на 11.2021 година <https://bit.ly/3Gfcnkt>

ОНЛАЈН БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРКИТЕ ПРЕКУ ИЗВЕШТАИТЕ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА ЗА БЕЗБЕДНОСТ И СОРАБОТКА ВО ЕВРОПА

На 2 ноември 2020 година, по повод Меѓународниот ден за запирање на неказнивоста на нападите врз новинарите, Канцеларијата на претставничката на ОБСЕ за слобода на медиумите, Тереза Рибеиро, го објави таканаречениот „Водич за ресурси“³³ за онлајн безбедноста на новинарките. Овој водич предлага серија активности за десет засегнати страни за справување со родово заснована злоупотреба на новинарите. Засегнатите страни вклучуваат и владини и невладини учесници и тоа: извршната власт, законодавната власт, судството, органите на прогонот, меѓувладините организации, интернет-посредниците, медиумите, новинарските здруженија и саморегулаторните тела, граѓанските организации и образовните институции и новинарите и медиумските работници. Водичот дава конкретни насоки и листа на корисни ресурси и примери на постоечки мерки и добри практики.

Дополнително во извештаите на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) се наведува дека близу две од три новинарки доживеале закани или биле вознемирувани онлајн. Единствено поради нивниот род новинарките се соочени со дополнителен степен на ризик, покрај сите напади со кои но-

33 OSCE. *Launch of the #SOFJO Resource Guide*. 2020. Пристапено на 4.12.2021 <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/467613>

винарите сè почесто се соочуваат. Никаде на друго место оваа форма на злоупотреба и малтретирање не е толку застапена како што е застапена во онлајн просторот.

Попречувањето на слободата на изразување претставува дополнителен ризик како производ на онлајн нападите врз новинарките. Секој што се заканува на способноста на новинарките да ја вршат својата работа, го нарушува нивното право на слобода на изразување исто толку колку што го попречува слободниот и отворен пристап до информации за целото општество.

Водичот на ОБСЕ предлага чекори³⁴ кои клучните чинители треба да ги применат во насока на подобрување на онлајн безбедноста на новинарките. Чекорите кои ги предлага ОБСЕ се таксативно наведени и се однесуваат на постапувањето и на мерките кои треба да ги преземат извршната, законодавната и судската власт како и органите на прогонот како ОЈО и МВР. Важен исчекор што треба да го преземат владите е да воспостават национален акциски план за безбедноста на новинарите со посебен акцент на новинарките, да влијаат кон подигнување на свеста за да поттикнат реакција од одлучувачките фактори и јавноста.

Законодавната власт потребно е да измени и усвои закони со цел усвојување и примена на родов пристап кон безбедноста на новинарите и да осигура дека законите што се однесуваат на онлајн вознемирување на новинарките не го поткопуваат правото на слобода на изразување. Судските органи мора да ја подигнат свеста низ целиот судски систем за заштита на новинарките, преку унапредување на стручноста на вработените за прашања поврзани со слободата на изразување, безбедноста на новинарите и вознемирувањето и злоупотребата како офлајн така и онлајн.

Понатаму препораките се однесуваат и на меѓувладините организации кои треба да им дадат поддршка на државите да се справат со празнините кои постојат при имплементација на меѓународните стандарди за безбедноста на новинарите. Важна улога во системот на заштита од онлајн нападите добиваат и интернет-провајдерите кои согласно препораките треба да ги почитуваат меѓународните стандарди за почитување на човековите права за слобода на говор и приватност, да обезбедат транспарентност во информирањето на ко-

34 OSCE. *What Key Actors Can Do For The Safety Of Female Journalists Online*. Виена: OSCE 2020. Пристапено на 11.12.2021 <https://www.osce.org/files/f/documents/5/e/468894.pdf>

рисниците за тоа што претставува онлајн вознемирување и злоупотреба и да се справат со барањата на корисниците за отстранување содржина и со барањата за добивање податоци на транспарентен и доследен начин.

Медиумите – традиционални и онлајн, потребно е да ја подобрат културата во работните средини по однос на родовите прашања, да обезбедат поддршка за колегите кои се соочуваат со онлајн вознемирување и да ги документираат и мониторираат случаите со онлајн злоупотреби и вознемирување на новинарките. Новинарските здруженија и саморегулаторните тела потребно е да ги зголемат заедничките дејствија и застапување со цел да ја подобрат безбедноста и работните услови на новинарките како и да организираат обуки, да ги документираат нападите и да ја подигнат свеста кај клучните чинители. Граѓанските организации и образовните институции потребно е да влијаат кон зголемување на знаењето и свеста за родово заснованото онлајн вознемирување и злоупотреба меѓу клучните чинители и општеството во поширока смисла. Дополнително се препорачува граѓанските организации да ги здружат силите во насока на подобрување на спроведувањето на безбедносните стандарди и работни услови, како и интеграција на безбедноста на новинарите и родовата еднаквост во новинарското образование. Самите новинари и медиумски работници, меѓу другото, потребно е да ги документираат и да известуваат за заканите и нападите, да им даваат поддршка на колегите кои се соочуваат со онлајн злоупотреба и вознемирување и на тие кои се изложени на поголем ризик од такви напади како и да се информираат за достапните форми на поддршка вклучително и правните механизми.

13

ОНЛАЈН БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРКИТЕ ПРЕКУ ИЗВЕШТАИТЕ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА

Секоја година партнерските организации на Платформата за промоција на заштита на новинарството и безбедноста на новинарите (кратко „Платформата“) формирана од Советот на Европа објавуваат извештај³⁵ со кој се дава проценка на законите врз слободата на медиумите во земјите членки. Извештаите се изработуваат на начин што партнерските организации кои придонесуваат кон Платформата прибираат, категоризираат и доставуваат информации за сериозни закани врз слободата на медиумите и безбедноста на новинарите во рамки на земјите членки. Информациите кои доаѓаат до Платформата овозможуваат Советот на Европа благовремено и систематски да биде предупреден за да може да преземе координирани и навремени чекори таму каде што е потребно. Целта е да се подобри заштитата на новинарите, подобро да се одговори на заканите и насилството кон новинарите и медиумските работници и да се зајакне соодветната реакција внатре во Советот на Европа.

Согласно годишниот извештај објавен во 2021 година, а кој се однесува на напади врз новинарите во текот на 2020 година за Северна Македонија се укажува дека:

35 CE. Reports. Пристапено на 4.12.2021 година - <https://fom.coe.int/rapports>

„Новинарките се мета на родово засновани навреди и закани од сексуална природа. Тања Милевска, дојсничка од Брисел на Медиумската информативна агенција (МИА) беше соочена со онлајн вознемирување, вклучително вербално малтретирање со смртни закани и закани за силување и твита преку социјалните мрежи. Ова се случи откако твита преку Твитер ираша дали премиерот на Унгарија Виктор Орбан и Европската народна партија во Европскиот парламент ќе ги признаат измените во Уставот со кои се промени името на земјата во Северна Македонија. Во Северна Македонија, Мери Јордановска, уредничка на А1он.мк и Искра Коровешовска уредничка во ТВ Алфа добија закани и родово засновани навреди.“³⁶

Како што напоменавме погоре во овој извештај, дури 64 % од вкупниот број напади во 2020 година врз новинарите се напади врз новинарки, а поголемиот број од тие напади се направени користејќи различни интернет-платформи и социјални мрежи.

Дополнително по однос на онлајн вознемирувањето кон новинарките се забележува:

„Во текот на 2020 година е забележан налив на онлајн малтретирање и закани кон новинарките, во неколку случаи поштомски од полицајци. Особено таргетираните беа новинарки, кои се соочија со родово засновани навреди и закани од сексуална природа. Интернет-платформите и властите беа бавни во обезбедувањето одговорност за онлајн нападите, дури и кога биле поднесени формални поднесоци.“³⁷

Една од препораките кои се дава од страна на партнерските медиумски и новинарски организации кои го изготвуваат овој извештај е земјите членки да донесат закони и институционални заштитни механизми за гонење и одвраќање на онлајн злоупотребите кон новинарите и да посветат особено внимание и да преземат противмерки кон насоченото малтретирање врз новинарките и медиумските работнички.

Онлајн малтретирањето и заканите кон новинарите, а особено новинарките

36 CE. Платформата. *Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists 2021*. Стразбур: CE. Платформата 2021, 54. Пристапено на 4.12.2021 година - <https://rm.coe.int/final-version-annual-report-2021-en-wanted-real-action-for-media-freed/1680a2440e>

37 CE. Платформата. *Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists 2021*. Стразбур: CE. Платформата 2021, 11-12. Пристапено на 4.12.2021 година - <https://rm.coe.int/final-version-annual-report-2021-en-wanted-real-action-for-media-freed/1680a2440e>

се посочени како сериозен проблем и во извештајот од 2020 година³⁸ кој се однесува на пријавени настани во 2019 година па се вели:

„Новинариџе и медиумскиџе работџници биле џарџеџирани со онлајџ закани за насилсџво, нанесување џовреди и џовор на омраза и џоа со скоро целосна неказливосџ, Chesџо анонимно од џаканаречени џролови и корисници на социјални мрежи, но и во некои случаи оџворено од јавни личности со одмазднички намери. Новинаркиџе се особено ранливи и се Chesџо меџа на лични или на најади со ексџлициџно сексуална содржина.“³⁹

Во Извештајот од 2019 година⁴⁰ се посочува на брутални напади на светско ниво врз новинарите преку организирани онлајџ кампаџи за оцрнување на истите.

38 CE. Платформата. *Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists 2020*. Стразбур: CE. Платформата 2020. Пристапено на 4.12.2021 година - <https://rm.coe.int/annual-report-final-en/16809f03a9>

39 Ibid. 10.

40 CE. Платформата. *Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists 2019*. Стразбур: CE. Платформата 2019, пристапено на 4.12.2021 година - <https://rm.coe.int/annual-report-2018-democracy-in-danger-threats-and-attacks-media-freed/1680926453>

14

ПРЕГЛЕД НА ОНЛАЈН НАПАДИТЕ ВРЗ НОВИНАРКИ ВО РСМ НИЗ ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ПРАКСА

Видно од статистиката која ја анализиравме во овој извештај трендот на напади врз новинарите добива родова димензија, односно повеќе од половина од вкупните напади врз новинарите во 2020 и 2021 година се врз новинарки и тоа преку користење интернет-платформи или социјални мрежи. Онлајн нападите врз новинарките во вршењето на својата работа се дополнително засилени и со сексистичка и мизогина дискриминација. Факторите кои придонесоа кон ваквите состојби се повеќе, еден од нив е секако пандемијата која на „локално ниво придонесе до разни поделби меѓу граѓаните, каде што јавните нарашени, пред сè на социјалните медиуми, но и на традиционалните медиуми, генерално ги оправдуваа или, пак, не ги оправдуваа мерките за превенција од КОВИД-19“.⁴¹ Дополнително, предвремените парламентарни избори од јули 2020 година, теми поврзани со блокадата на Бугарија кон Северна Македонија за старт на преговорите со Европската Унија, закажаниот попис на населението, сето тоа придонесе кон вжештување на политичката дебата на социјалните мрежи, каде како колатерална штета се најдоа новинарите, особено новинарките кои се соочија со родово базирани напади.

41 Сабриоски С. - Атовска К. 14 напади врз новинарите – 14 напади врз демократијата. Скопје: ЗНМ 2021, 4.

Мора да се напомене дека реалниот број на напади врз новинарките се претпоставува дека е поголем од тоа што го вели статистиката, особено тие извршени онлајн, ова следува особено од претпоставката дека не сите се одлучуваат случаите да ги пријават, независно дали до надлежните органи како МВР или ОЈО или пак до новинарските здруженија и синдикати. Неказнивоста, слабата ефикасност на органите на прогонот, неефикасните истраги, стравот од реперкусији и одмазда севкупно влијае жртвите на ваквиот вид напади да не ги пријавуваат и едноставно да се повлечат од работата или целосно да се самоцензурираат. Ова особено влијае кон професионалната работа на новинарките со последици кон целото општество бидејќи се сузбива истражувачкото новинарство кое на некој начин е коректив на властите во борбата против корупција и го крева степенот на свеста кај јавноста за одредени прашања од јавен интерес.

Проблемот со неказнивоста на многу од случаите на напади врз новинарките во онлајн сферата можеме до некаде да ја лоцираме и во законските решенија и нивната примена од страна на обвинителството.

Една од одредбите од Кривичниот законик на РСМ согласно која постојат јавно-обвинителски одлуки за темата која ја обработуваме е членот 144 – „Загрозување на сигурноста“:

„Член 144

(1) Тој што ќе ја загрози сигурноста на друг со сериозна закана дека ќе најдне врз неговиот живо или тело или животиот или телото на нему блиско лице, ќе се казни со парична казна или со затвор до шест месеци.

(2) Тој што ќе го стори делото од став 1 при вршење семејно насилство или од омраза, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

(3) Со казни од став 2 ќе се казни тој што делото од став 1 ќе го стори спрема службено лице во вршењето на службата или спрема повеќе лица.

(4) Тој што го има на информатички систем ќе се казни дека ќе стори кривично дело за кое е проишана казна затвор од пет години или доживотна казна проишав некое лице поради нивната припадност на одреден пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана

žruīa, eīnichka īriīadnosī, jазик, државјансīво, социјално īоīшекло, релиџија или верско уверување, друџи видови на уверувања, образование, īолиīичка īриīadnosī, личен или оīшīесīвен сīаīус, менīална или īелесна īоīреченосī, возрасī, семејна или брачна сосīојба, имоīен сīаīус, здравсīвена сосīојба, или на која било друџа основа īредвидена со закон или раīификуван меџународен доџовор, ќе се казни со казна заīвор од една до īеī џодини.

(5) Гонењеīо за делоīо од сīавоī (1) се īрезема īо īриваīна īужба.“

Праксата по однос на примената на овој член, а во контекст на заштита на безбедноста на новинарите онлајн е повеќе негативна отколку што е позитивна. Имено, „квалифициран облик во сīав 2 на делоīо е доколку е сīорено īоради омраза. Ушīе īоīежок облик на ова кривично дело е од сīав 4 од членоī каде заканаīа се осīварува īреку информатичкиоī сисīем. За īосīоењеīо на овој облик на кривично дело īреба да бидат кумулативно исīолнеīи сите услови и да се ушīерди каузалносī.“⁴²

Токму од условите наведени во став 4 од овој член произлегува и негативната пракса, односно одбивањето на кривични пријави за напади врз новинарите преку информатички систем поради потребата кумулативно да бидат исполнети сите услови и да се утврди каузалност за постоење на таквата потешка форма на ова кривично дело како и од субјективното толкување на искажаните закани од страна на напаѓачите.

Еден пример за јавно обвинителска одлука која треба да се потенцира, а донесена по пријава за напад врз новинарката Слободанка Јовановска – Жижи, а во вид на решение заведено под КО1 бр. 546/16 од 18.9.2017 година⁴³ од ОЈО Скопје, каде надлежното обвинителство ја отфрла кривичната пријава против лицето со иницијали М.Н. за сторени кривични дела по „Загрозување на сигурноста“ по член 144 став 4, „Насилство“ по член 386 став 1 и „Ширење расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем“ по член 394-г став 1 Кривичниот законик на РСМ бидејќи пријавените дела не се кривични дела за кои се гони по службена должност.“ Дополнително по изјавена жалба од оштетената новинарка, Вишото јавно обвинителство со Реше-

42 Александар Маркоски. Осврī на џовор на омраза īреку обвинишелскаīа īризма, доказ во īосīаикаīа и научени лекции. Скопје: АСЈО „Павел Шатев“ 2021, 3.

43 ОЈО Скопје, Решение КО1 бр. 546/16. Скопје 18.9.2017 година.

ние IV КОЖ/1 бр. 486/17 од 27.11.2017 година ја одбива истата и го потврдува првостепеното Решение.⁴⁴

Во овој случај се работи за фејсбук-статус на лицето М.Н. од 9 јули 2016 година кој предмет конечна разврска доби со одлука на Вишото јавно обвинителство од 27.11.2017 година, а е со следната содржина:

„Амбасадаџа еднаш џореше. Амбасадор во аџомско склонишџе се џ...а во џаќи. Заедно со неколку самонаречени новинарки. Тоџаш сџасија „‘з“. Овој џаџ заедно со Жижис...ни ќе заминеџе во вечниџе ловишџа. Како џримеџ за сиџе шџо сакааџ да ја урнаџ државаџа. Кој душман ќе влезе жив нема да излезе.“

Во горесцитираното Решение од ОЈО во делот каде се одбива кривичната пријава по однос на член 144 став 4, надлежниот обвинител вели:

„Посочениоџ џишан маџеријал не содржи изразена закана за сџорување кое било кривично дело од сџрана на џријавениоџ, особено шџо од исџаџа не џроизлеџува закана за сџорување кривично дело за кое е џроџишана казна заџвор од џеџ години или џоџешка казна, шџо е консџиџуџивен елеменџ за исџолнеџосџ на биџиеџо на џријавеноџо кривично дело, од кои џричини наоџам дека не се исџолнеџи законскиџе елеменџи на кривичноџо дело За џрозување на сиџурносџа џо чл. 144 сџ. 4 од Кривичниоџ законик.“

Оваа одлука може да ја „означиме“ како негативен пример по однос на заштитата на безбедноста на новинарките онлајн, од причини што надлежното обвинителство за да го преземе гонењето по службена должност и да продолжи со постапката мора кумулативно да се исполнети условите во став 4 од член 144, односно најважно е да постои експлицитна закана за сторување кривично дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или потешка казна.

Симптоматично во овој случај е што Обвинителството не ги зема предвид зборовите од фејсбук-статусот на пријавениот: *„Овој џаџ заедно со Жижис...ни ќе заминеџе во вечниџе ловишџа.“* – Општо познато е дека во народниот говор фразата „заминете во вечните ловишта“ може да алудира на ликвидација на именуваната новинарка, меѓутоа обвинителството во овој случај не наоѓа дека ваквите зборови се закана за извршување кривично дело за кое е предвидена казна затвор од пет години или повеќе. Дополнително загро-

44 ВЈО Скопје, Решение IV КОЖ/1 бр. 486/17. Скопје 27.11.2017 година.

зувањето на сигурноста на жртвата во овој случај е зајакнато од наводите дека таа „сакала да ја урне државата“ и „кој душман ќе влезе жив нема да излезе,“ ваквите зборови лесно може да испровоцираат лица или група да извршат кривично дело врз жртвата испровоцирани од фејсбук-статусот на пријавениот од причина што напаѓачот ја идентификува жртвата по нејзиниот прекар, а истата ѝ е добро позната на јавноста под тој прекар. Од ова произлегува дека секој може со закана искажана на метафоричен начин да поминува неказнето што дополнително го зајакнува „ефектот на ладење“ кај жртвите – новинарки да се повлечат од тоа што го работат или пак да предизвика други многу потешки последици по психофизичкото здравје.

Во одлуката на Вишото јавно обвинителство IV КОЖ/1 бр. 486/17 од 27.11.2017 година кое одлучуваше по жалба изјавена од страна на Слободанка Јовановска во делот каде се дава образложение за членот 144 став 4, меѓу другото се вели:

„Правилна е констатацијата на јавниот обвинител дека и за кривичното дело – Загрозување на сигурноста од чл. 144 ст. 4 од Кривичниот законик, бидејќи ишаниот материјал од страна на пријавениот, не содржи изразена закана за сторување кое било кривично дело, бидејќи не произлегува закана за сторување на кривичното дело за кое е проишана казна затвор од иеш години или ишешка казна што е констативен елемент за исполнителност на пријавеното кривично дело.“

Позитивен пример во постапувањето на ОЈО кога се работи за онлајн закана кон новинар е заканата преку Фејсбук од страна на лицето со иницијали Т.М. против новинарот Бранко Тричковски. Обвинетиот напишал дека би „можел да го убие новинарот Тричковски без да му трепне око.“ Заканата е пријавена во МВР. За овој настан, ЗНМ упати барање до ОЈО за постапување, по што беше отворена постапка пред надлежниот суд и таа заврши со правосилна пресуда во полза на новинарот.⁴⁵

За овој настан очигледно во зборовите напишани од страна на обвинетиот обвинителството и судот следствено најдоа дека кумулативно се исполнети сите посебни услови за постоење на битието на кривичното дело од став 4 од член 144 од КЗ, односно заканата за кривично дело за кое е пропишана каз-

45 Иванов, З. Марковски, И. Хроника за (не)безбедност на новинарите. Скопје: ЗНМ 2019, 12.

на затвор од пет години или повисока и причинско-последична врска помеѓу заканата и припадност на оштетениот кон определена група.

Друг позитивен пример од домашната пракса во насока на заштита на безбедноста на новинарите е случајот со новинарката Мери Јордановска Чанчаревиќ. *„Пресудаџа за случајот со новинарката Мери Јордановска џроџив Емил Јакимовски беше изречена во скојскиот Кривичен суд од сџрана на судијката Џенџа Бекџовиќ. Обвиниџелсџвојто џредложи, а Судот џрифати. Емил Јакимовски е осуден на една џодина и осум месеци заџвор за заџрозување на сиџурносџа на неџоваџа џоранешна соџруџа и за заканиџе уџаџени кон новинарката Мери Јордановска.“⁴⁶*

Со правосилна пресуда К. бр. 212/20 од 16.3.2020 година⁴⁷ по поднесен обвинителен предлог на ОЈО Скопје, обвинетиот Емил Јакимовски го прогласи за виновен и му изрече единствена казна затвор во траење од (1) – една година и (8) – осум месеци, а со дополнително решение Судот на обвинетиот му изрече и мерка на безбедност – задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа и тоа за сторено кривично дело од член 144 став 4, а во делот од точка 2 од наведената пресуда која се однесува на оштетената Мери Јордановска-Чанчаревиќ. Наведе:

Заканите упатени кон новинар во овој случај се упатени преку апликацијата „Телеграм“ во форма на текстуални пораки и се со следната содржина: „За молотови коктели си чула ли,“ „ќе те е..м и ќе заглавиш,“ „Еве тебе и Зоки што те чека,“ со прилог фотографии од лисици, а мислејќи на претседателот на СДСМ – Зоран Заев, „ќе те искреираат на некролог.“

Судот потенцира дека обвинетиот: *„...криџичниот ден, во сосџојба на биџно намалена џресмеџливостџ за да џо сфаџи значењеџо на делоџо и да уџравува со своиџе џосџаџки, џредизвикана од хронично џсихичко расџројсџво – би џоларно афекџивно расџројсџво, џо џаџ на информатџички сисџем, џреку аџликацијата „Телеџрам“ џ се заканил на ошџешената Мери Јордановска-Чанчаревиќ, дека ќе сџори кривично дело – Убисџво од чл. 123 сџ. 1 од КЗ, за кое е џредвидена казна заџвор од најмалку (5) – џеџ џодини, џоради неџзиниот џол, род, џолиџичка џриџадносџ, личен и оџшџесџвен сџаџус, а на начин целосно оџишан во факџичката сосџојба.“*

46 Сабриоски С. - Атовска К. 14 наџади врз новинариџе – 14 наџади врз демократијата. Скопје: ЗНМ 2021, 21.

47 Суд. мк. Пресуда К. бр. 212/20 од 16.3.2020 година. www.sud.mk Пристапено на 10.12.2021 година

Интересно да се напомене за овој случај е што Обвинителството, а следствено и Судот во заканувачките зборовите на обвинетиот кои ги испратил до оштетената новинарка Јордановска-Чанчаревиќ преку „Телеграм“ наоѓаат елементи на закана за сторување кривично дело – Убиство, односно согласно став 4 од член 144 од КЗ закана за сторување кривично дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или повеќе, а во зборовите на напреднаведениот случај со новинарката Слободанка Јовановска – Жижич не успева да утврди такви елементи.

Дискрепанцата е очигледна, односно Обвинителството наоѓа доволно елементи да покрене обвинение за зборовите „*Ќе ѝе искрецааѝ на некролоѝ,*“ а во првиот случај во зборовите „*...Тоѝаш сѝасија „:з“. Овој ѝаѝ заедно со Жижич ис...ни ќе заминеѝе во вечниѝе ловишѝа*“ не наоѓа елементи на закана за кривично дело убиство, односно не наоѓа дека е исполнето битието на потешката форма на кривичното дело од член 144 став 4 од КЗ.

Ваквото субјективно постапување на обвинителството и неусогласената пракса доведува до недоверба во институциите и секако придонесува негативно кон унапредување на безбедноста на новинарките во онлајн сферата.

Во контекст на пишаното во одвоено појаснување на Основното јавно обвинителство од Скопје се вели:

„Согласно ЗКП, јавниот обвинител е овластен да гони сторители на кривични дела кои се гонат по службена должност, а не по приватна тужба. На пример, за кривичното дело – Загрозување на сигурноста од чл. 144 од КЗ, според кој, тој што ќе ја загрози сигурноста на друг со сериозна закана дека ќе нападне врз неговиот живот или тело или живото или телото на нему блиско лице, ќе се казни со парична казна или со затвор до шест месеци, согласно ст. 5 од истиот член, гонењето за тоа дело се презема по приватна тужба. Согласно чл. 122 ст. 9 од КЗ, новинарите имаат својство на лица кои вршат работи од јавен интерес, а немаат својство на службени лица, па така кога со кривичното дело предмет на заштитата е предвидена само за службени лица, не може да се бара заштитата и за лица кои вршат работи од јавен интерес, доколку тоа не е изречно наведено во кривичноправната одредба, како што

штоа е наведено на пример во стл. 3 од чл. 144 од КЗ, каде што се заштитиува само службено лице при загрозување на сигурноста, а не и лицата кои вршат работи од јавен интерес.⁴⁸

Овој став на Обвинителството кореспондира и со ставовите на ЗНМ и на Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМ) каде преку измени во КЗ новинарите би добиле ист третман на службени лица со што би се пропишале потешки облици на кривични дела, а се со цел да влијае превентивно кон потенцијалните сторители.⁴⁹ Меѓутоа тука мора да бидеме претпазливи од причина што широк дијапазон на кривични дела извршени од службени лица пропишуваат многу поригорозни казни од основната форма на кривичното дело, а „Дојдолнишелен аргументи зошто новинарише не можат да се изедначат со службенише лица во делот на поголеми казни е и фактот што новинарише не располагаат со јавни средства.“⁵⁰

Во Република Северна Македонија се регистрираат и други онлајн напади врз новинарките како на пример **нападот врз новинарката Наташа Стојановска од ТВ Телма од 13.1.2020 година преку социјалните мрежи и нападот врз новинарката Анета Додевска од ТВ 24** која на 18.1.2020 година добива порака на социјалната мрежа Фејсбук со содржина „Ти си еден таков срам за македонскиот народ што треба да си ја смениш верата никаква, само не си ти виновна, јас требаше да те убијам додека бевте во Газела.“ Фејсбук-профилот преку кој е испратена пораката е регистриран под псевдонимот „Ivo Vucim“, Додевска посочува дека ваквите напади се случуваат често после некое интервју со функционер, а истите не престанале и откако преку ЗНМ случајот е пријавен во МВР. Понатаму новинарките се соочени и со напади преку телефонски линии како на пример **нападот врз новинарката Алмедина Исмаили од ТВ 21** која добива закана од член на политичка партија со зборовите „Претпоставувам дека не сте биле тепани долго време. Ке те убијам за објавување на написот.“ **Новинарката Мирослава Брнс добива низа закани** во емот на КОВИД-кризата на својот личен профил на Фејсбук поради објавување текст за свадба која се одржала во Тетово укажувајќи дека тоа е спротивно на законската регулатива која се однесува на борбата против пандемијата на КОВИД-19.⁵¹ **Типичен пример** за напади врз новинарки со голема

48 Основно јавно обвинителство, „Предмет: Информација А бр. 474/21 од 27.9.2021“.

49 ЗНМ, ССНМ, ЗНМ и ССНМ: *Најдигиталните новинарише да бидат ширеширани како најдигитални врз службени лица*. Скопје 2019. Пристапено на 11.12.2021 година <https://bit.ly/3lYxa41>

50 Богданов, К. Брешковски, И. Секуловски, Д. *Подобрување на безбедноста на новинарише преку измена на Кривичниот законик*, Скопје: KAS, ЗНМ 2020, 39.

51 360степени.мк. *Остра осуда за заканише кон новинарката Мирослава Брнс*. Скопје 2020. Пристапено на 11.12.2021 година <https://360stepeni.mk/ostra-osuda-za-zakanite-kon-novinarkata-miroslava-burns/>

доза на сексистички, мизогин, силеџиски, деградирачки и навредлив јазик се нападите кон новинарките Искра Коровешовска и Мери Јордановска од тогашниот државен службеник Емил Јакимовски и тоа континуирано преку СМС-пораки, апликации и сл.

Случајот со твитер-нападите врз новинарката Тања Милевска во време на предизборната кампања за парламентарните избори во јули 2020 и нејзиното поставено прашање на прес-конференција кон унгарскиот премиер Виктор Орбан е типичен пример на оркестрирана хајка врз новинарка од страна на таканаречени твитер-ботови со родово-базиран говор на омраза поради нејзините искажани ставови кон одредени политички теми, за жал овој предмет не е пријавен во МВР, а и обвинителството нема поведено постапка по допрен глас.⁵² Дополнително важно е да се спомене предметот оформен во обвинителството против пратеник во моменталниот состав на Собранието на РСМ поради негов статус на социјалните мрежи каде ја споменува новинарката, а за кој предмет сè уште постапува Обвинителство.

Постапувањето на институциите во случаите за онлајн напади врз новинарите, особено постапувањето на МВР покажува одреден степен на двојни стандарди по однос на експедитивноста во постапување кога е нападнат владин функционер и кога се нападнати новинари.⁵³ Важно да се напомене во сите горенаведени **случаи е фактот што многу од нив остануваат непријавени во институциите, односно во МВР како прва и основна алка во заштитата на безбедноста на новинарите.**

Во тој контекст е и ставот на Обвинителството од каде велат:

„Согласно Законот за кривична постапка и Законот за полиција, овластен орган да го утврдува идентитетот на сторителите на кривични дела е МВР, од причина што базата на податоци со имиња и презимиња, ЕМБГ и адреси на живеење се во базите на МВР, па така јавниот обвинител може да гони само познат сторител на кривично дело со точни генерали. Доколку е пријавен неознат сторител, обвинителството бара од МВР да се утврди идентитетот на сторителот на кривичното дело. Согласно наведениот законски пропис, МВР исто така е овластен орган да ги обезбеди сите материјални

52 ЗНМ, ССНМ, СЕММ. ЗНМ, ССНМ и СЕММ остро ги осудуваат заканиите кон дојсничката Милевска. Скопје 2020. Пристапено на 11.12.2021 година <https://bit.ly/3IVHZDE>

53 МВР. Кривична пријава за загрозување на сигурноста и ширење расистички и ксенофобичен материјал по пат на комјутерски систем. Скопје: 2018. Пристапено на 2.12.2021 <https://mvr.gov.mk/vest/7644>

докази и истиите да ги достави до Обвинителството, а кога е потребна наредба од јавниот обвинител, МВР е овластен орган да ја побара наредбата за обезбедување докази од јавниот обвинител и во тој случај јавниот обвинител веднаш издава таква наредба.“⁵⁴

Извештаите на Обвинителството говорат дека Обвинителството во 2021 година оформило предмети за споменатите онлајн напади кон новинарките дури и ако таквите случаи не биле пријавени во МВР како случаите со новинарките Анета Додевска и Наташа Стојановска меѓутоа во овие два случаи заведени под РО бр. 965/20 Обвинителството носи резолуција со која „увердило дека нема место за јавнообвинителска интервенција.“ За новинарките Тања Милевска и Алмедина Исмаили се отворени предмети пред Обвинителството и по истите Обвинителството има преземено дејствија кои се во тек.

Проблемот со прибирање докази и идентификација на сторителите во случаите на онлајн напади кон новинарки, а и генерално кон целата новинарска фела, е во тоа што во голем број случаи е потребно да се поднесе барање за меѓународна правна помош до официјалните претставништва на социјалните мрежи. Праксата покажа дека ваквите постапки траат предолго и завршуваат со неуспех, односно органите на прогонот преку Министерството за правда ретко доаѓаат до потребните компјутерски податоци. Мора да се напомене дека и самите заканувачи, независно дали се направени од групи или од индивидуи се вешти во криењето на својот траг во онлајн сферата користејќи сервиси преку кои тешко може да се дојде до крајниот сторител.

„Постои и можност за прелиминарно барање од страна на органиите на прогонот за чување податоци од страна на Фејсбук. Во ситуација кога е потребно одредено време за да се процесира формално-правната постапка од државата барањето на податоци, Фејсбук може да ги чува побараните компјутерски податоци. Барањето (повеќе како замолница) да се зачуваат одредени податоци до моментиот на признавање на формалната правна документација може да се направи преку онлајн систем за поднесување барање од страна на ЈО или полицијата, преку електронска пошта, факс или редовна пошта. Рокот за зачувување на податоциите е максимум до 90 дена.“⁵⁵

54 ОЈО Скопје. Предмет: Информација А бр. 474/21. Скопје 27.9.2021 година.

55 Д-р Александар Маркоски. Осврќи на зовор на омраза преку обвинителската призма, доказ во постапката и научени лекции. Скопје: АСЈО „Павел Шатев“ 2021, 34.

За целите на истрагата во пронаоѓање на сторителите на кривични дела онлајн, потребни се сложени процедури, дополнително потребно е да се обезбедат податоци за претплатникот, односно ИП-адреса или адреси кои се користат од одредена личност кои се најбарани податоци при водењето истраги. Јавното обвинителство ваквите податоци ги добива со испраќање барање до домашните интернет-сервис провајдери или истото може да го стори преку Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика.

Кога се работи за нападите кон новинарите особено новинарките во чии напади среќаваме голема доза на родово заснован говор на омраза изразен преку социјалните мрежи или пак преку другите платформи за комуникација наоѓаме дека таквите напади влијаат и кон поттикнување криминал од омраза, односно поттикнуваат трети лица да извршат кривични дела врз жртвите.

Државата преку органите на прогонот треба да ги примени сите препораки споменати во овој извештај од релевантните партнери и да воспостави ефикасен, технички подготвен и усогласен систем на заштита на новинарите, со посебен акцент на родово заснованите напади врз новинарките.

Со предлог-измените и дополнувањата во КЗ на РСМ⁵⁶ од јули 2021 кои Владата на РСМ како предлагач ги достави до Собранието ќе се интервенира во неколку области кои се надеваме дека ќе ги подобрат состојбите со безбедноста на новинарите преку: ***„...имплементација на Истанбулската конвенција, интервенција во кривичните дела кои се поврзани со безбедноста на новинарите, менување одредени одредби од Кривичниот законик (во сферата на конфискацијата и тортурајата) како резултат на пресуди донесени од Европскиот суд за човекови права со кои се утврдува повреда на одредби од Конвенцијата, како и усогласување на Кривичниот законик со Директивата (ЕУ) 2017/1371 за борба против измама во врска со финансиските интереси на Унијата со примена на кривичното право.“***⁵⁷

Важно да се напомене е дека во текот на изготвување на овие предлог-измени и дополнувања на КЗ учество земаа и беа консултирани новинарските здруженија во земјата, сè со цел унапредување на безбедноста на новинарите онлајн и офлајн. Дополнително, решенијата вметнати во овие предлог-измени и дополнувања се засновани на „Конвенцијата на Советот на Европа за

56 Влада на РСМ. Предлог на Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик. Скопје: 2021. Пристапено на 18.12.2021 година <https://bit.ly/3q9buU4>

57 Ibid. 3.

спречување и борба против насилството врз жените, вклучувајќи го и домашното насилство“ – Истанбулската конвенција. Ова во иднина би значело дека во КЗ ќе се употребува родово сензитивен речник наместо родово неутралниот, ќе се гарантираат родовите димензии во дефинирањето на кривичните дела, ќе се измени законот со цел да се дефинира психичкото насилство, ќе се инкриминира „демнење“ како ново кривично дело со кое ќе се предвидат санкции за сторителите, но во исто време и заштита на жртвите како и инкриминирање на „сексуалното вознемирување“ како кривично дело и дефинирање соодветни санкции за сторителите.

Со предлог-измените и дополнувањата на КЗ во поглед на безбедноста на новинарите, ќе се интервенира во одредени кривични дела со квалифициран облик доколку делото е сторено против новинар за што ќе бидат пропишани построги казни. Делата во КЗ врз кои ќе се интервенира се: убиство, спречување службено лице во вршење службено дејствие, загрозување на сигурноста и присилба.

Преку интервенција во членот 123 – Убиство од КЗ, односно во ставот 2 каде е определен квалифицираниот облик на делото за кое е пропишана минимална казна затвор од десет години или доживотен затвор ако е сторено против „...новинар или друг медиумски работник или друго лице што врши работи од јавен интерес при вршењето на професионалните задачи или во врска со вршењето на професионалните задачи кои ги презема во рамките на своите овластувања.“⁵⁸

Во членот 139 – Присилба од КЗ всушност исто така се додава квалифициран облик на делото со пропишана казна затвор од шест месеци до три години како и во случај ако делото е сторено кон, „...адвокат, лекар или друг здравствен работник, новинар или друг медиумски работник или друго лице што врши работи од јавен интерес при вршењето на професионалните задачи или во врска со вршењето на професионалните задачи кои ги презема во рамките на своите овластувања.“⁵⁹

Членот 144 - Загрозување на сигурноста со предложените измени и дополнувања во КЗ се менува на начин што се дополнува со дополнителен квалифициран облик со пропишана потешка казна „при вршење родово базирано

58 Влада на РСМ. Предлог на Законот за изменување и дојолнување на Кривичниот законик. Скопје: 2021, 11. Пристапено на 18.12.2021 година <https://bit.ly/3q9buU4>

59 Ibid, 13.

насилство врз жена или семејно насилство или од омраза спрема лице кое е особено ранливо поради неговата возраст, телесни или душевни бречки или бременост, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.⁶⁰ Дополнително квалификувана форма на ова кривично дело се надополнува и доколку истото е сторено меѓу другото врз „... новинар или друг медиумски работник или друго лице што врши работи од јавен интерес при вршењето на професионалните задачи или во врска со вршењето на професионалните задачи.“⁶¹ Ставот 4 од овој член кои со измените би станал став 5, кој беше и основ за поднесување кривични пријави против сторители од страна на новинарите за кои зборувавме погоре, нема да претрпи некои суштински измени кои би влијаеле на постапувањето на ОЈО и МВР, но останува да видиме какви резултати ќе даде примената на овие нови одредби кога ќе стапат на сила. Праксата ќе покаже дали овие измени ќе ги подобрат состојбите и пристапот на органите на прогонот во заштитата на новинарите и медиумските работници, а особено новинарките и постапувањето по службена должност.

Исто така во овие предложени измени и дополнувања се предлага воведување ново дело „демнење“ преку додавање нов член, член 144-а кој би гласел:

„Член 144-а

(1) Тој што повторено неовластено ќе следи, прогонува или на друг начин се меша во личниот живот на друг, или со него воспоставува или настојува да воспостави од него несакан контакт со движење во просторот каде се наоѓа тоа лице, со злоупотреба на користење на личните податоци, со користење на средствата за јавно информирање или други средства за комуникација, или на друг начин психички го злоставува, вознемирува или застрашува и со тоа ќе предизвика чувство на несигурност, вознемиреност или страв за неговата сигурност или сигурноста на нему блиско лице, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години.

(2) Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено спрема лице со кое сторителот е или бил во интимна врска или спрема дете, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

60 Влада на РСМ. Предлог на Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик. Скопје: 2021, 15. Пристапено на 18.12.2021 година <https://bit.ly/3a9buU4>

61 Ibid, 15.

(3) Гонењето за делото од ставот (1) на овој член се презема по предлог.⁶²

Спречување службено лице во вршење службено дејствие од членот 382 од КЗ се менува во ставот 3, односно се интервенира во квалифицираниот облик на ова дело за кое е пропишана казна затвор од шест месеци до пет години, па во иднина би гласело *„(3) Тој што дело што од ставовите (1) и (2) на овој член ќе го стори спрема службено лице, адвокат, лекар или друг здравствен работник, новинар или друг медиумски работник или друго лице што врши работи од јавен интерес при вршењето на професионалните задачи или во врска со вршењето на професионалните задачи кои ги презема во рамките на своите овластувања или лице кое имага при вршењето работи на јавната безбедност или на заштитата на уставниот поредок на Република Северна Македонија што се однесуваат на спречување или откривање кривично дело, факане сторишел на кривично дело, чување на јавниот ред и мир или чување лице лишено од слобода, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.“⁶³*

Министерот за правда Бојан Маричиќ по однос на новините во КЗ и воведување ново дело „демнење“ со кои заштитата на медиумските работници и жените се издигнува на многу повисоко ниво, изјави:

„Во иднина најдош врз медиумските работници ќе се шрешира исто како најад врз службено лице. Воведуваме строги казни за закана за најад врз новинари. Дојолнишелно, во иднина обвинишелсвошто ќе йосшајува йо службена должност при вакви случаи. Ова беше едно големо барање на здруженијата на новинари, чии йрејсшавници активно учесшвуваа во Работната група која ги йодгошвуваше изменише на Кривичниот законик.“⁶⁴

Дополнително, преку примената на Истанбулската конвенција, законски се допрецизира заштитата на жените и се внесуваат нови кривични дела кои досега кај нас не постоеле, а со нив законски се штитат жените од вознемирување и напади.

62 Ibid, 16.

63 Влада на РСМ. Предлог на Законот за изменување и дојолнување на Кривичниот законик. Скопје: 2021, 22. Пристапено на 18.12.2021 година <https://bit.ly/3q9buU4>

64 Академик.мк. М.В. Со новошо кривично дело „демнење“ се йредвидуваат строги санкции за вознемирување и йреку инштерней. Скопје 2021. Пристапено на 18.12.2021 <https://bit.ly/3qD7iND>

„Со новошо дело „демнење“ предвидуваме строги санкции за вознемирување и преку интернет, нешто што за жал се случува сè почесто. Сега тој што неовластено ќе следи, прегонува или на друг начин се меша во личниот живот на друго лице, или со нешто воспоставува или се обидува да воспостави несакан контакт, со движење во просторот каде се наоѓа тоа лице, со злоупотреба на личните податоци, со користење на средствата за јавно информирање и други средства за комуникација, или на друг начин психички го злоставува, вознемирува или застрашува, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години.“⁶⁵

Доколку наведените измени бидат изгласани во законодавниот дом, надежта е дека преку примената на родово засновани квалифицирани облици на делата (кривични дела со построги санкции) ќе се создаде превентивна клима од можните сторители. Онлајн нападите кон новинарките, како на пример онлајн малтретирањето и заплашувањето се апсолутно родово засновани, а дополнително истите се испровоцирани и од извршувањето на професионалните новинарски задачи. **Од ова произлегува дека онлајн нападите врз новинарките ги исполнуваат условите да потпаднат под квалифицираниот облик на кривичните дела опишани погоре за кои се пропишани и построги казни за сторителите. Се надеваме дека во иднина доколку ваквите одредби стапат на сила ќе се унапреди безбедноста на новинарите генерално во офлајн и онлајн просторот, ќе се делува превентивно и ќе инхибира евентуални напаѓачи од извршување на ваквите дела.**

15

ВИДОВИ ОНЛАЈН НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРКИ

ТРОЛАЊЕ

САЈБЕР
СИЛЕЏИСТВО

ГОВОР НА
ОМРАЗА

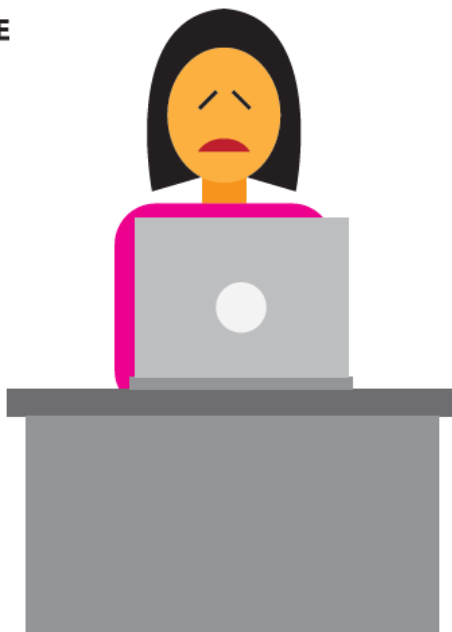
ДОКСИНГ

ЈАВНО СРАМОТЕЊЕ

ИНТЕРНЕТ-ДЕМНЕЊЕ

ЗАПЛАШУВАЊЕ И
ЗАКАНИ

На сликата се прикажани видовите напади и закани со кои се соочуваат жените воопшто и тие кои се занимаваат со новинарската професија (од лево кон десно):

- **Интернет-демнење/следење** – малтретирање и вознемирување преку интернет- просторот и преку користење различни онлајн технологии и платформи. Може да се манифестира преку испраќање вознемирувачки е-пораки, текстуални пораки, означување (тагирање) на жртвата, или „@-споменување“ на социјалните мрежи, ваквите напади најчесто се организирани и континуирани.
- **Доксинг** – онлајн практика на истражување и емитување приватни или лични информации за личноста – како што е телефонскиот број или е-пошта и домашна адреса – во средина што практикува или поттикнува заплашување или закана кон таа личност. Ова потоа може да доведе или да охрабри феномен на кампањи за вознемирување преку интернет, бидејќи голема група на лица се здобиваат со потребните информации за директно контактирање на жртвата.⁶⁶
- **Тролање** – ова често вклучува штетни пораки или комуникации за одредено лице кои се испратени на трето лице, отколку директно на жртвата (т.е. „индиректни комуникации“). Овие комуникации последователно може да дојдат до жртвата и да предизвикаат вознемиреност, стрес или страв.⁶⁷
- **Киберсилецтво** – е насилство преку електронски средства и се дефинира како објавување застрашувачки, вознемирувачки, понижувачки текст или слики на интернет. Ова би можело да биде преку „паметен телефон,“ компјутер, лаптоп, таблет или онлајн платформа за играње. Може да се спроведе преку голем број на онлајн или мобилни услуги, како што се текст, е-пошта, веб-страници за социјално вмрежување, веб-страници за хостирање, апликации за размена на пораки (месинџери), услуги за споделување фотографии или разговор, веб-камери, апликации за визуелно учење и онлајн игри.⁶⁸

66 Ѓогданов, К. Брешковски, И. Секуловски, Д. Подобрвање на безбедноста на новинарите преку измена на Кривичниот законик, Скопје: KAS, ЗНМ 2020, 28.

67 Ibid, 28.

68 Филип Спировски. Прирачник за справување со насилство, Модул 5 - Кибернасилство. Скопје: Граѓанска организација: Новинари за човекови права, 2018, 2.

- **Говор на омраза** - Говорот на омраза подразбира изразување омраза за определена група. Тој се користи за да се навреди едно лице преку расната, етничката, религиската или друга група на која тоа лице ѝ припаѓа. Таквиот говор генерално настојува да ја осуди или обесчовечи индивидуата или групата или да изрази гнев, омраза, насилство или презир кон нив. Тој носи порака за инфериорност на членовите на односната група и осудува, понижува, и е полн со омраза. Практично, сите расистички, ксенофобични, хомофобични и други поврзани деклинации на идентитетско-напаѓачко изразување би можеле да се подведат под поимот на говор на омраза.⁶⁹
- **Јавно срамотење** – или срамотење онлајн е форма на јавно срамотење каде метата на нападот е изложена на понижување во интернет-просторот особено преку социјалните мрежи или во локализирани медиуми како на пример онлајн групи на различни платформи преку споделување лични податоци, фотографии или приватна комуникација за жртвите.
- **Заплашување и закани** – онлајн заканите и заплашувањата претставуваат испраќање пораки и коментари со заканувачка или навредлива содржина кон новинарките преку најразлични онлајн платформи. Таквите напади се најзастапени кон новинарките согласно Регистарот кој го води ЗНМ, едноставно напаѓачот е посамоуверен преку онлајн просторот бидејќи му нуди на истиот анонимност или пак мобилизација на група која поттикната од говор на омраза бескрупулозно да ја напаѓа жртвата.

69 Михајлова, Е. Бачовска, Ј. Шекерџиев, Т. Слободаша на изразување и говор на омраза. Скопје: ОБСЕ 2013, 25.

16

ПРЕПОРАКИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ СО ФОКУС НА ОНЛАЈН ЗАШТИТАТА

Нападите на новинарите преку говорот на омраза изразен најчесто преку социјалните мрежи или преку апликациите за комуникација мора сериозно да бидат сфатени од институциите на системот, односно од органите на прогонот. Жртвите од ваквиот тип на криминалитет не смее да бидат оставени сами да бараат заштита на своите права пред судовите. Сите чинители кои на какв било начин влијаат врз безбедноста на новинарите офлајн, а особено онлајн и тоа со нагласување на родово заснованите напади кон новинарките треба да земат активно учество во унапредување на безбедноста и да дадат активен придонес во нивната заштита.

Како што покажа и анализата во овој извештај некоординираната институционална реакција и „ошсуствошо на регулација придонесува говорот на омраза да се користи особено во услови на интензивна политичка мобилизација, но и во секојдневната комуникација на корисниците на ваквите мрежи.“⁷⁰ Онлајн нападите врз новинарите особено врз новинарките бележат зачестеност по појавата на КОВИД-кризата и во период на политички турбуленции, кога се одржувале избори, при попис на населението или пак кога едноставно

70 Маролов Д. – Стојановски С. *Говорот на омраза на социјалните медиуми во Република Македонија*, Штип: УГД Штип 2016, 20.

новинарките си ја вршеле професионално својата работа и ја информирале јавноста за прашања од јавен интерес.

Во финалниот дел на овој извештај даваме преглед на препораки кои се однесуваат и ги засегаат сите чинители кои можат да придонесат кон унапредување на онлајн безбедноста на новинарите на национално ниво. Сметаме дека краткорочните препораки засегнатите страни можат и треба во најкус можен рок да се применат за да се почувствува ефектот од нивната примена, додека долгорочните препораки или мерки треба да воспостават одржлив систем на заштита на онлајн безбедноста на новинарите, особено на новинарките на долг рок со што ќе се создадат фундаменти, а согласно препораките на локалните и на меѓународните партнери.

КРАТКОРОЧНИ ПРЕПОРАКИ:

- Собранието на Република Северна Македонија во најкус рок да ги изгласа предложените измени во КЗ за чии измени беа консултирани новинарските здруженија и синдикати каде се применети квалифицираните облици на кривичните дела кои ги засегаат новинарите;
- Зголемување на ефикасноста на работата на Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика преку доекипирање и зголемување на техничките можности сè со цел полесно пронаоѓање на сторителите на онлајн напади врз новинарите и медиумските работници;
- Формирање посебни одделенија во ОЈО и во судовите коишто ќе бидат обучени и специјализирани за безбедноста на новинарите и медиумските работници преку заштита и унапредување на правото на слобода на изразување согласно Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП);
- Подобрување на културата на јавно комуницирање помеѓу политичките чинители со цел да не поттикнуваат офлајн и онлајн напади врз новинарите особено родово засновани напади врз новинарките и тоа преку јавни заложби и потпишување формални декларации за примена на добри практики преку социјалните мрежи и на интернет;
- Формирање брзи 24-часовни телефонски линии за новинарите жртви на онлајн напади и дисеминација на контакт-податоците од Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика низ новинарските редакции.

ДОЛГОРОЧНИ ПРЕПОРАКИ:

- Организирање координативни состаноци во ОЈО и судовите сè со цел усогласување на праксата по однос примена на одредбите од КЗ кои се однесуваат на заштита на безбедноста на новинарите, генерално и со акцент на заштита на онлајн безбедноста на новинарките;
- Превенција на родово заснованиот говор на омраза кој е постојано присутен во интернет-просторот особено кон новинарките и тоа преку подобрување на меѓусекторската работа, од една страна МВР, ОЈО и судовите, а од друга страна граѓанскиот сектор активен на тоа поле како и образовните институции;
- Следење и документирање на говорот на омраза и родово заснованите напади врз новинарите во интернет-просторот од страна на граѓанскиот сектор, новинарите и медиумите со цел да се влијае врз институциите да преземат соодветни мерки кон сузбивање на таквите појави;
- Застапеност на овие теми и прашања за безбедноста на новинарите офлајн и онлајн во стратешките планови за развој и работата на МВР, ОЈО, судовите и сите институции кои имаат улога и би влијаеле кон унапредување на безбедноста на новинарите офлајн и онлајн;
- Сите чинители да придонесат кон подигнување на свеста кај новинарките за да ги пријавуваат ваквите напади и тоа пред институциите, пред новинарските здруженија и синдикати и пред редакциите во коишто работат;
- Интензивирање на соработката помеѓу професионалните новинарски здруженија, МВР, ОЈО и судовите преку конкретни акции и проекти заради подобра координација и отворен пристап кон прашањата кои ја засегаат безбедноста на новинарите;
- Поради сузбивање на онлајн нападите врз новинарките во вид на „доксинг“, „тролање“ и „демнење“ и други видови онлајн вознемирување, чинителите како Агенцијата за заштита на лични податоци и МВР да обезбедат образовни програми за новинарките за тоа како да ги заштитат своите лични податоци во онлајн просторот и како тие податоци да не бидат злоупотребени;

- Подобрување на активната транспарентност на органите на прогонот при водење на постапките за заштита на правата на новинарите и доследна примена на Законот за пристап до информации од јавен карактер;
- Постојано унапредување на стручноста и знаењето на судиите, јавните обвинители, адвокатите на теми поврзани со безбедноста на новинарите и медиумските работници, слободата на изразување, родово заснованиот говор на омраза и родово заснованата дискриминација.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

- Богданов, К. Брешковски, И. Секуловски, Д. „Подобрување на безбедноста на новинарите преку измена на Кривичниот законик“ Скопје: KAS, ЗНМ 2020
- Иванов, З. Марковски, И. „Хроника за (не)безбедност на новинарите“ Скопје: ЗНМ 2019
- Маркоски, А. „Осврст на говор на омраза преку обвинителската призма, доказ во постайката и научени лекции“ Скопје: АСЈО „Павел Шатев“ 2021
- Маролов, Д. Стојановски, С. „Говорот на омраза на социјалните медиуми во Република Македонија“ Штип: УГД Штип 2016
- Михајлова, Е. Бачовска, Ј. Шекерциев, Т. „Слободата на изразување и говор на омраза“ Скопје: ОБСЕ 2013, 25
- Мрѓа, Д. Муртези, Е. Беловска, К. „Најадите врз новинарите и медиумските работници на 27 април 2017 година“ Скопје: ЗНМ 2021
- ОБСЕ, *What Key Actors Can Do For The Safety Of Female Journalists Online*. Виена: OSCE 2020
- Сабриоски, С. Атовска, К. „14 најади врз новинарите – 14 најади врз демократијата“, Скопје: ЗНМ 2021
- СЕ. Платформата, *Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists 2021* Стразбур: СЕ 2021
- СЕ. Платформата, *Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists 2020* Стразбур: СЕ. Платформата 2020
- СЕ. Платформата, *Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists 2019*. Стразбур: СЕ. Платформата 2019
- Секуловски, Д. Сулејман, Д. „Показатели за степенот на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите за 2019 година“ Скопје: ЗНМ 2020
- Спировски, Ф., „Прирачник за справување со насилство, Модул 5 - Кибернасилство“ Скопје: Граѓанска организација: Новинари за човекови права 2018
- Спировски, М. Тодоровска-Костовска, В. „Показатели за степенот на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите за 2020 година“ Скопје: ЗНМ

www.znm.org.mk

Здружение на новинарите на Македонија

Градски сид, блок 13 1000 Скопје, Република Северна Македонија

00389 (02) 3298-139 contact@znm.org.mk

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Здружение на новинарите на Македонија